

Musikuddannelse i Region Midtjylland Rapport fra forundersøgelse

Kortlægning af sammenhæng og kontinuitet i det musikalske økosystem inden for Region Midtjyllands musikuddannelser

Videncenter for musik i Region Midtjylland (VCRM) og VIA University College

Indhold

1. Baggrund og formål	3
Organisation og metode	5
2. Sammenfatning af tematikker i forundersøgelse	6
3. De enkelte musikuddannelser i Region Midtjylland - udfordringer og potentialer	8
Folkeskoler	8
Musik- og kulturskoler	13
Gymnasier	20
VIA Læreruddannelsen	24
VIA Pædagoguddannelsen	26
Det Jyske Musikkonservatorium	30
Musikvidenskab Aarhus Universitet	33
4. Udfordringer for musikundervisning og musikuddannelse i Region Midtjylland	37
5. Fire anbefalinger til indsatser	41
6. Oversigt over bilag	42

Forfattere:

Steen Lembcke VIA University College

Erik Heiberg Lyhne VIA University College

samt Videncenter for Musik i Region Midtjylland (VCRM) v. Lars-Ole Vestergaard, Aarhus Musikskole

Rapporten udgives af VIA University College med støtte fra Region Midtjylland

Grafik og foto: Inge Lynggaard Hansen

ISBN: 978-87-995920-8-1

1. Baggrund og formål

Denne rapport beskriver resultater af *Forundersøgelse til kortlægning og ansats til strategi for musikuddannelse i Region Midtjylland*.

Undersøgelsen tager afsæt i et møde d. 2. maj 2019, hvor alle aktører i musikuddannelse i regionen var repræsenteret, og hvor baggrunden var, at diskutere den vigende søgning til musikuddannelse og de forskellige tegn på en rekrutteringskrise i bredere forstand.

På mødet blev det klart at der var mange forskelle og nuancer i problematikken, men at såvel grundskolefaget, gymnasiefaget, universitets musikvidenskabelige uddannelser, konservatoriets pædagogiske uddannelser, musikfaget i læreruddannelse og pædagoguddannelse samt musik- og kulturskolerne har oplevet en markant vigende søgning til musikfaget. Dette billede blev desuden bekræftet i DPU-undersøgelsen *Musikfaget i undervisning og uddannelse: Status og perspektiv 2020* (Bilag 3).

Det blev efterfølgende besluttet at igangsætte en undersøgelse af Region Midtjyllands musikuddannelser med blik for at finde nuancer i faldet i søgning til musikfaget og at identificere de forskellige udfordringer i forhold til grunduddannelse, ungdomsuddannelse og de videregående uddannelser samt musik- og kulturskolerne.

Undersøgelsens formål var at tilvejebringe oplysninger om rekrutteringen til musikfaget og muligheder for at styrke musikundervisning og musikuddannelse i regionen. Med det formål blev der i september - oktober 2020 gennemført en spørgeundersøgelse i form af en vidensopsamling om musikuddannelserne for at afdække og nuancere udfordringsbilledet og for at høre, hvilke muligheder uddannelserne selv ser som væsentlige for en styrkelse af deres område.

I det følgende præsenteres forundersøgelsens organisering og metode. Dernæst gennemgås resultaterne og de sammensættes afslutningsvis i et udfordringsbillede og et mulighedsbillede, først for hver uddannelse for sig og dernæst i et samlet billede for region Midtjyllands musikuddannelser.

Spørgeskema til vidensopsamling

Ved projektets start blev der etableret en projektgruppe sammensat af Videncenter for Musik i Region Midtjylland (VCRM), der repræsenterer de nævnte musikuddannelser, og en projektledelse valgt herfra. I forbindelse med forundersøgelsen har alle medlemmer af Videncenter for musik i Region Midtjylland skrevet og sammenfattet en kortlægning af deres egne områder i Region Midtjylland:

- Mette Rigtrup Haaning: Kortlægning af musikundervisningen i ungdomsuddannelserne -gymnasieuddannelserne.
- Kristine Ringsager og Steen Kaargaard Nielsen: Kortlægning af musikundervisningen på Aarhus Universitet.
- Lars-Ole Vestergaard med bidrag fra kolleger på Horsens Musik og Balletskole, Struer Musikskole, Skanderborg Kulturskole og Randers Musikskole: Kortlægning af musik- og kulturskoleområdet.
- Claus Olesen og Keld Hosbond: Kortlægning af Det Jyske Musikkonservatorium.
- Kristian Toft og musikundervisere på Mølleskolen i Ry: Kortlægning af folkeskoleområdet.
- Johanne Hempel og musikunderviserne i VIA's afdelinger i Grenå, Holstebro, Horsens, Ikast, Randers, Viborg og Aarhus: Kortlægning af musikundervisningen i VIA – pædagoguddannelsen.
- Steen Lembcke, Erik Lyhne og musikunderviserne i VIA's afdelinger i Silkeborg, Nørre Nissum, Skive og Aarhus: Kortlægning af musikundervisningen i VIA – læreruddannelsen.
- Region Midtjylland v. Anja Elisa Rasmussen og Mikkel Kaas Ottow har bidraget med data og statistik for områderne.

Erik Lyhne og Steen Lembcke blev valgt som projektledelse for vidensindsamlingen og har løbende samarbejdet med formand for VCRM, musikskoleleder Lars-Ole Vestergaard under forløbet, samt med medlemmerne af VCRM.

Spørgeskemaet

Repræsentanterne fra Videncenter for Musik deltog i udarbejdelsen af spørgeskemaet og har været penneførere i beskrivelsen af hver deres respektive område under vidensindsamlingen.

Spørgeskemaet er inddelt i 5 sektioner, hver med en række underspørgsmål der sigter mod at få dannet et overblik over:

- 1 Uddannelsen eller institutionens profil og placering i forhold til andre uddannelser, herunder kvantitative data om bemanding, optag, gennemførelse m.m.
- 2 Uddannelsens eller institutionens aktuelle udfordringer internt og eksternt
- 3 Læringsformer og organisation af musikundervisningen
- 4 Samarbejdsflader og projekter med andre musikuddannelser, aktører og musikmiljøer
- 5 Mulighed for at tilføje kommentarer i et åbent felt :
"Andre for uddannelsen eller institutionen særlig vigtige forhold"

Eftersom uddannelsesfeltet strækker sig fra grundskole til ungdomsuddannelse, musik- og kulturskoler, lærer- og pædagoguddannelse, universitet og musikkonservatorium, vil de enkelte områder ikke være direkte sammenlignelige, men samlet set danner de et billede af en uddannelseskæde og af, hvordan graden af sammenhæng og kontinuitet opleves heri. Det giver samtidig mulighed for at danne et overblik over, hvilke erfaringer med samarbejder og brobygningstiltag der foregår lokalt. Dette overblik kan indgå i både udfordringsbilledet og mulighedsbilledet. De kvantitative data der er opsamlet, forventes fortrinsvis at kunne benyttes i forhold til analyse af uddannelsens egen historik og i mindre grad til i forhold til analyse af hele uddannelseskæden.

Besvarelserne af spørgeskemaet fylder 54 A4-sider og vidner om stor parathed til at dele erfaringer og udfordringer med andre musikuddannelser og en åbenhed over for at styrke sammenhæng og kontinuitet i musikuddannelse i Region Midtjylland generelt.

Metode

Undersøgelsen blev lukket d. 15. november 2020. Herefter blev de kvantitative og kvalitative data gennemgået af projektledelsen i samarbejde med Videncenter for Musik i Region Midtjylland (VCRM)

De kvalitative data blev analyseret tematisk ved, at vi individuelt identificerede en række temaer, der emergerede ud fra besvarelserne og de mange frie kommentarer, hvorefter vi i fællesskab udgrænsede nogle overordnede kategorier med undertemaer. De foreløbige resultater blev diskuteret af projektgruppe og projektledelse d. 9. marts 2021. Projektledelsen har arbejdet videre på grundlag af disse resultater, og den samlede analyse præsenteres i det følgende.

2. Sammenfatning af tematikker i forundersøgelse

Projektledelsen og VCRM præsenterer med denne rapport resultaterne fra kortlægningen af sammenhæng og kontinuitet i det musikalske økosystem inden for Region Midtjyllands musikuddannelser.

Projektledelsen har analyseret det omfattende materiale fra vidensopsamlingen hos musikuddannelserne i regionen, suppleret med besøg og uddybende interviews på uddannelserne. Det kan konkluderes, at musikfaget er under pres igennem hele uddannelseskæden. Rapporten peger på de centrale problematikker i udfordringsbilledet samt uddrager en række styrker og potentialer, der ligger i feltet i forhold til at skabe sammenhæng og kontinuitet i Region Midtjyllands musikuddannelser.

Rapporten giver afslutningsvis en række anbefalinger.

Udfordringsbilledet - et markant fald i søgning

Nuancerne i dette billede er vigtige. Derfor opstilles her 8 centrale temaer, hvor nogle er fælles, mens andre er knyttet til enten grundskole-, gymnasie-, musik- og kulturskoleområdet eller de videregående uddannelser som læreruddannelse, pædagoguddannelse, universitet eller musikkonservatorium. Alle temaer er en del af rekrutteringskrisen.

Temaer

- 1 Polarisering, dvs. store forskelle i musikundervisning på regionens folkeskoler/gymnasier afhængigt af, hvor man er indskrevet. I materialet er disse benævnt A- og B-skoler og A- og B- gymnasier. Den brede musikundervisning er i færd med at forsvinde på gymnasiet, fx C-niveau og B-niveau.
- 2 Strukturelle forhindringer for valg af musik i forbindelse med gymnasireformen, dimensioneringen på universiteter samt studieordningerne for lærer- og pædagoguddannelsen.
- 3 En aktuell mangel på *uddannede* musikundervisere til grundskolen. Misvisende tal omkring formelle kompetencer i undervisningsfag.
- 4 Behov for efter- og videreuddannelse/kompetenceudvikling. Der foregår ingen formel efteruddannelse af musiklærere til folkeskolen, eksempelvis har ikke én eneste musiklærer i Region Midtjylland været på kompetencegivende efteruddannelse i forbindelse med Kompetenceløft i Undervisning (KIU). Der er tale om mørketal i undervisningsministeriets oversigt over kompetencedækning i faget musik.
- 5 Reduktion i eller ligefrem bortfald af undervisning i den praktisk-håndværksmæssige musikudøvelse på de videregående uddannelser, læreruddannelsen, pædagoguddannelsen og universitetet.
- 6 En tendens til at 13 - 14-årige fravælger musikundervisning, både i folkeskolen og musikskolen. Dette giver et kontinuitetsbrud med konsekvenser for valg af musik i gymnasiet. Der er et behov for en målrettet undersøgelse af unges holdning til musikundervisning.
- 7 Formaliserede brobygningsaktiviteter findes kun ganske få steder.
- 8 Formaliserede, længerevarende partnerskaber findes kun ganske få steder. Der er mange gode, enkeltstående projekter båret af ildsjæle, men disse er skrøbelige i tilfælde af jobskifte, bortfald af fondsstøtte m.m.

Uddannelsernes potentialer, samlet mulighedsbillede og anbefalinger

I det følgende præsenteres de enkelte uddannelsers oplevelse af rekrutteringskrisen, herunder egne initiativer og prioriteringer i forhold til at styrke uddannelsen.

Derefter tegnes et samlet mulighedsbillede med opsamling af de potentialer, rapporten afdækker. Rapporten afsluttes med VCRMs anbefalinger til Region Midtjylland.

3. De enkelte musikuddannelser i Region Midtjylland - udfordringer og potentialer

MUSIK I FOLKESKOLEN

Der er over 500 kommunale folkeskoler i Region Midtjylland. I denne undersøgelse har vi ikke haft mulighed for at lave en tilbundsående undersøgelse af musikfagets betingelser og forhold på alle skoler. Vi har inddraget spørgeskemabeskrivelse fra Mølleskolen i Ry, svar fra formanden fra Aarhus Musiklærerforening Birgitte Madsen, fra uddannelsesdekan i VIA læreruddannelsen Elsebeth Jensen, fra lektor Finn Holst Danmarks Pædagogiske Universitet - Aarhus Universitet, samt musikfaglige artikler i bladet Dansk Sang og Musiklæreren om en række folkeskoler i Region Midtjylland (se Bilag 5-7). Vi har sideløbende med dette haft forespørgsler ude på skoler i regionen for at komme tættere på det, der beskrives i rapporten Musikfaget i undervisning og uddannelse. Status og perspektiv 2020 - Sven-Erik Holgersen og Finn Holst, red. (Bilag 3), hvor musikfaget på mange planer – herunder i folkeskolen – beskrives som værende på et A- og et B-niveau: *Øget polarisering eller ulighed mellem ressourcestærke og -svage musikmiljøer præger i forskellig grad dagtilbud, folkeskoler, musikskoler, gymnasier, pædagoguddannelser og læreruddannelser* (p.9 Statusrapporten 2020, Bilag 3).

Vi har kontakt med mange skoler i Region Midtjylland, hvor musikundervisningen foregår på A-niveau, men trods efterspørgsel i musikmiljøerne og som nævnt også forespørgsler til en række skoler, så er vi ikke kommet i kontakt med de såkaldte B-skoler, hvor musikundervisningen ikke er prioriteret og vægtet så højt.

Det har således været en udfordring at tilvejebringe en tilbundsående undersøgelse på regionalt plan i Region Midtjylland. Dette kan give en usikkerhed ift. de konklusioner, der drages for folkeskoleområdet. Når vi gør det alligevel, skyldes det, at mange af de tendenser, vi tager frem, bliver bekræftet af tidligere rapporter og af personer med kendskab til området.

Musikundervisningen i folkeskolen – generelle tendenser

Faget musik er et obligatorisk praktisk/musisk fag i folkeskolen fra 1. til 6. klasse. Det obligatoriske fag har et vejledende timetal på 330 timer, fordelt på to ugentlige lektioner i 1. til 5. klasse og 1 ugentlig lektion i 6. klasse. Valgfaget musik er toårigt og kan udbydes i 7. til 8. klasse. Valgfaget musik afsluttes med en prøve på 8. klassetrin.

For folkeskolen gælder det, at musik frem til 2010 overvejende var et 1-timesfag; men i 2020 er musik på mange folkeskoler blevet et 2-timersfag. Dette er de anbefalede timetal for folkeskolen, men langt fra alle skoler følger disse tal, og på en del skoler har musikfaget langt færre timer. I kraft af den mangel på kvalificerede musiklærere, som rapporten også påpeger, er situationen for musikfaget i folkeskolen så forskellig, at der tegner sig en opdeling i hhv. A- og B-skoler. Denne udvikling beskrives således i Statusrapporten: *Opdelingen fremstår dermed*

samlet set mere markant i dag mellem A-holderet og B-holderet og peger på en tendens til en større forskel på det, børn og unge bliver tilbudt, afhængig af hvor de går i skole. Der er her tale om en problemstilling, som også vedrører den frivillige musikundervisning og dermed har en alvorlig kulturpolitisk konsekvens. (p. 47 i Statusrapport 2020 Bilag 3).

Dette medfører, at der er stor forskel på, hvilken musikundervisning eleverne modtager. Denne forskel øges ydermere ved, at der på en del skoler er etableret talentklasser i musik, som der blev åbnet for i forbindelse med folkeskolereformen fra 2013. Konsekvensen heraf er, at kvalificeret musikundervisning kun er tilgængelig de steder, hvor musikfag prioriteres på skolerne. To lyspunkter er der dog. Det ene er, at det, vi gennem mange år har kaldt for det sorte hul, nemlig den manglende musikundervisning fra 7. klasse til gymnasiet, er blevet mindre. Man er begyndt at kaste hullet til, fordi man fra 2019 i forbindelsen med indsatsen omkring styrket praksisfaglighed i folkeskolen har givet skolerne muligheden for at tilbyde musik som toårigt valgfag i 7.-8. klasse med afsluttende prøve i 8. klasse. Det andet er, at der i forbindelse med folkeskolereformen i 2013 blev indført ekstra musiktimer i folkeskolen fra en ugentlig time i 1. og 5. klasse til 2 timer. I afsnittet om musikundervisningen i folkeskolen (p. 35) kan man følge udviklingen i musikfagets anbefalede timetal fra 1958-2020. Dette kan så sammenholdes med beskrivelserne på side 44-45, hvor det angives, at statusrapporten fra 2010 peger på, at der i løbet af nullerne var sket en markant reduktion fra en tidligere gennemgående tendens til overvejende at opfylde det anbefalede timetal, at mere end 40 % af skolerne i 2009 lå under det samlede anbefalede timetal. Til sammenligning har Finn Holst i samarbejde mellem Musikpædagogik – DPU Aarhus Universitet og Musiklærerforeningen gennemført en undersøgelse i 2019, der viser et anderledes billede, som peger på øgning af undervisningstiden i forhold til det anbefalede timetal selv om ikke alle skoler følger det anbefalede timetal¹.

Om antallet af kvalificerede musiklærere i folkeskolen siges der: *Undersøgelsen i 2009 pegede på, at det var vanskeligt at skaffe kvalificerede lærere, da der var et underskud af uddannede musiklærere. Situationen i 2019 er ikke blot uændret, men forstærket på grund af naturlig afgang. Undersøgelsen (2019) viser, at der er få musiklærere med en uddannelse fra 70'erne, mens der er en stor gruppe med en uddannelse fra 80'erne, som må forventes at gå på pension i den kommende tid, hvilket vil forværre problemet. Tallene peger desuden på en nedgang i antallet af nyuddannede musiklærere i perioden 2010-20. (p. 47)*

Rapporten nævner, at det samtidig med folkeskolereformen i 2014 blev obligatorisk, at folke- og musikskolen skulle samarbejde, men at der kun i mindre omfang er etableret meningsfulde samarbejder, og at der på langt de fleste skoler endnu ikke er etableret et reelt samarbejde.

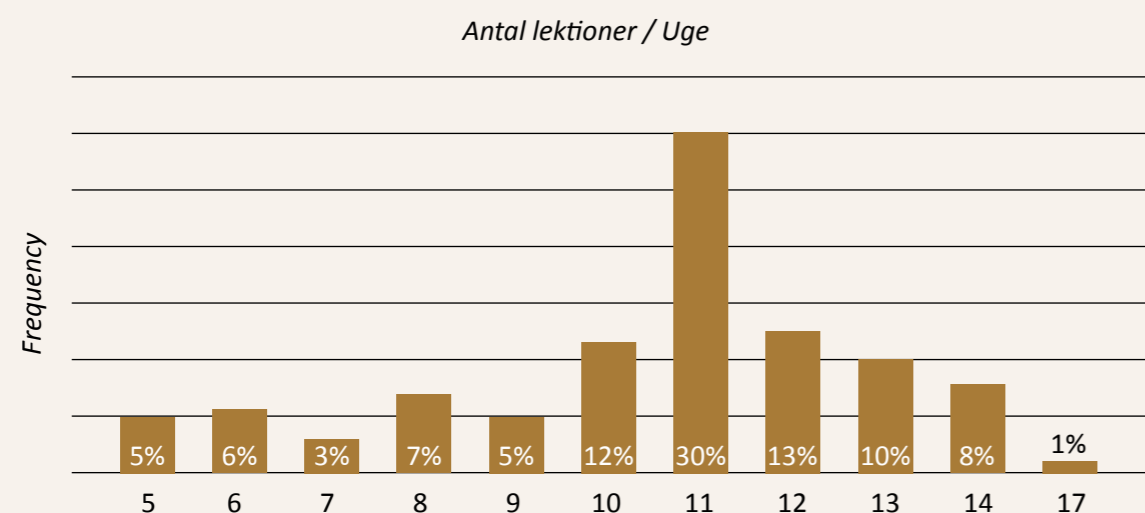
I undersøgelsen 2019 svarer 4 % af musiklærerne, at de på deres skole har et samarbejde med musikskolen, og det kan dermed antages, at mere end 50 % af folkeskolerne ikke har et samarbejde med musikskoler, hvilket de har været forpligtet til siden 2014 (p. 55).

¹ Bilag 3 Musikfaget i undervisning og uddannelse Status og perspektiv 2020 - Sven-Erik Holgersen og Finn Holst (red.) – sammenfatning i afsnit om folkeskolen p. 45.

Udfordringer i musikfaget

Af det ovenstående fremgår det, at det langt fra er alle skoler, der følger de anbefalede timetal for faget musik fra første til sjette klasse.

I skemaet ses en opgørelse over ugentlige lektioner på landsplan i en undersøgelse fra 2019, hvor ca. 60% af skolerne har 11 eller flere ugentlige lektioner, hvilket ud fra fordelingsmønstre i datasættet typisk udgør en fordeling med to lektioner på alle årgange fra første til femte og én time i sjette – altså opfyldelse af det anbefalede timetal på 11 timer fra første til sjette. Enkelte skoler har mere end de 11 fx i form af flere timer på nogle årgange eller timer til valgfag. Tilsvarende har ca. 40% af skolerne kun 10 eller endnu færre ugentlige lektioner. Dette dækker lektionsfordelinger, hvor der undervises mindre end 2 lektioner fra første til femte og en lektion i sjette. Ved de laveste samlede timetal (5, 6 eller 7 timer) undervises kun én time på hvert klassetrin, og i nogle tilfælde bortfalder musikundervisningen i sjette klasse.

Figur 3 – antal ugentlige lektioner sammenlagt på alle årgange

Gennem vores undersøgelse har vi forsøgt at komme nærmere på disse forskelle i timetallet. Hvis man kigger på Undervisningsministeriets tal for kompetencedækning i musikfaget, så ligger tallet på landsplan i 2019/2020 på 87 %, og for Region Midtjylland er tallet 89 %. Hvis man sammenligner disse tal med det faktum, at der er mangel på uddannede musiklærere, så er der noget, der ikke stemmer.

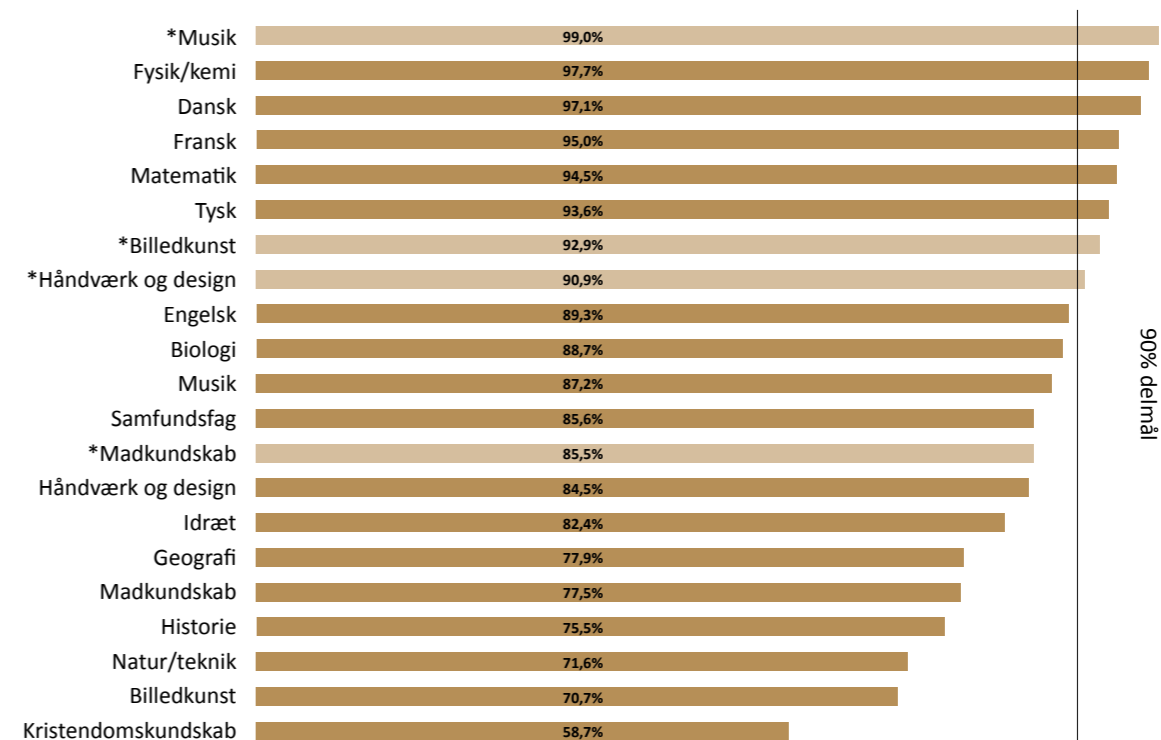
Finn Holst siger herom i interview dec. 2020: *Det høje procenttal for kompetencedækning står i direkte kontrast til de informationer, vi har fra spørgeskemaundersøgelsen, der indgår i Statusrapporten 2020. En række besvarelser peger på, at der simpelthen ikke kan findes kvalificerede ansøgere til opslåede stillinger i musik i folkeskolen. Der peges desuden på, at man på grund af manglende lærere reducerer musikundervisningen i retning af et en-timesfag. Det vil her være et falsk billede, hvis man så konkluderer, at der er kompetencedækning i faget.*

UNI-C foretager en årlig opgørelse af kompetencedækningen baseret på vurdering fra skolelederne (Vurdering af folkeskolelæreres undervisningskompetence). I vurderingen indgår en række faktorer, som omfatter alt fra gennemført efteruddannelse i undervisningsfaget til såkaldte 'tilsvarende kompetencer', fx anden uddannelse eller undervisningserfaring.

Der er altså tale om en meget åben vurdering baseret på skolelederens skøn. I henhold til UNI-C's vejledning knyttes der heller ikke formelle krav til indholdet eller omfanget af kompetenceudvikling eller bestået kompetencemålsprøve i undervisningsfaget. I en artikel i Folkeskolen i juni 2018 fortæller lektor på VIA Dorthe Kallesøe, at undervisningskompetence kan dække over alt fra et helt linjefag til et lille kursus helt ned til seks gange fem timer. Hun har desuden oplevet kommuner, som har forsøgt at sende lærere til eksamen, uden at de har deltaget i kursusforløbet, fordi læreren havde undervist så længe, at de mente, at vedkommende var kvalificeret.

Mørketal?

Samlet set er der derfor meget, der tyder på, at grundlaget for rapportering og dokumentation af kompetencedækning giver et falsk billede af den reelle kompetencedækning i faget musik i folkeskolen. Vi har gennem vores projekt været i kontakt dels med Undervisningsministeriet og dels med Musiklærerforeningen både centralt og lokalt for at få uddybet disse tal og problematikker. Vi har en formodning om, hvilket også bekræftes af Finn Holst, at der må være mørketal i indberetningerne, og vi vil arbejde på at få et mere retvisende billede af kompetencedækningen i skolefaget musik.

Kompetencedækning i folkeskolen, 2016/2017 | Børne- og Undervisningsministeriet (uvm.dk) hentet 12/4-2021

* indikerer, at faget er et praktisk/musisk valgfag (disse fag er markeret med lysebrunt i figuren)

Vigende rekruttering

Gennem en længere periode, har rekrutteringen af musikstuderende på læreruddannelsen været vigende. Hvor der før var 15-20% af en årgang, der valgte musik som linjefag, var andelen af musikstuderende på Læreruddannelsen i Aarhus 3,4 % i 2017 og 6,7% i 2019.

Censorformandsskabets årsberetninger viser også, at der ikke uddannes så mange i musik. 2018 var der 125 dimittender og i 2020 var der 141, hvor tallene fra LU 1997 var omkring 400². Mange kolleger på læreruddannelsen kontaktes hvert år af skoleledere for at skabe kontakt til de nyuddannede musiklærere. Førhen kunne man henvise til dimittender, men de seneste 2 år har stort set alle nyuddannede musikdimittender fået job, længe inden deres uddannelse var færdig. Rekrutteringen og uddannelsen af musikundervisere på landets læreruddannelser er altså vigende – og for at musikfaget ikke skal komme til at stå i samme situation som visse sprogfag, bør der sættes ind med tiltag, der kan øge rekrutteringen af musikundervisere til folkeskolen.

Samarbejde med musikskolen

Ligesom det påpeges i Statusrapporten 2020, ser vi i region Midtjylland store forskelle i, hvordan folke- og musikskoler samarbejder. I forbindelse med folkeskolereformen i 2013 blev samarbejdet mellem disse to typer institutioner ændret fra at være en mulighed til et obligatorisk samarbejde.

Som det er fremhævet i musikskoleafsnittet, er der stor forskel på det samarbejde, der er etableret i regionens store og mindre kommuner. Samarbejdet kan deles op i forskellige typer:

- musikskolen henlægger undervisning til folkeskolen.
- musikskolen har overtaget en del af musikundervisningen i folkeskolen.
- musikskolen og folkeskolen samarbejder omkring skolens musikundervisning.
- folkeskolens musiklærere underviser på musikskolen.
- musikskolen og folkeskole er fælles om projekter, der har ekstern finansiering, fx OrkesterMester eller lign.
- musikskolen og folkeskolen er fælles om projekter med intern finansiering, fx kor, sammenspil mv.
- musikskolen og folkeskolen har talentklasser i musik i fællesskab.

² <https://www.ft.dk/samling/20072/almdel/udu/bilag/156/535421.pdf>

Udfordringsbilledet

Som nævnt i indledningen til dette afsnit, har det ikke været nemt at få et retvisende overblik over folkeskoleområdet.

Vi mener dog, at de tendenser vi har beskrevet, er gældende for området på både lands- og regionalt plan.

Vi mener, at det ville være en god idé med en dybdegående undersøgelse af musikundervisningen på landsplan og dermed også regionalt niveau for afdækning af problematikken omkring A- og B-skoler samt mere dybdegående beskrivelse af alle de musikalske aktiviteter, der forgår på den enkelte skole eller som et samarbejde mellem skole og musikskole.

Et andet problem, vi ser er, at den kompetencedækning i musikfaget, som fremgår af både regionens og ministeriets statistikker må indeholde mørketal, for den ikke svarer til den virkelighed, der opleves i forsker- og musiklærerkredse.

Vedrørende det obligatoriske samarbejde med musikskolerne, så er der mange gode projekter, men der er også mange skoler, der endnu ikke har et samarbejde med musikskolerne. Musik- og kulturskoler i de større byer kan ikke dække samarbejder med alle skoler. I de mindre kommuner er der mulighed for, at samarbejder mellem en folkeskole og en musikskole støttes gennem en kommunal prioritering, fx i form af et aftalekoncept der indbefatter fælles planlægning og evt. fælles efteruddannelse.

MUSIK- OG KULTURSKOLER

Der er 18 kommunale og en række private musikskoler i Region Midtjylland. I denne undersøgelse har vi fokus på de kommunale, og vi har været i kontakt med musik- og kulturskolerne i Aarhus, Horsens, Ringkøbing, Struer, Skanderborg, Hedensted, Viborg og Randers. En lang række af de kommunale musikskoler er en del af en kulturskole, mens andre er selvstændige musikskoler. Mange af de private musikskoler er oprettet i tilknytning til lille-, fri- og privatskoler, der som en overbygning har en musikskole, primært for skolens elever, men visse steder udbydes der også undervisning til andre eksterne grupper.

Et kulturmiljø med store forskelle

Der er store forskelle på musikskolerne i regionen, spændende fra Aarhus Musikskole som den største med mange ansatte, elever og projekter til musik- og kulturskoler i mindre kommuner, hvor tingene ser meget anderledes ud, og hvor mulighederne ikke er de samme.

Musikskolernes opgaver er mangeartede, og måden hvorpå tilrettelæggelsen af arbejdet er organiseret, samt hvilke projekter man på den enkelte musikskole er involveret i, er meget forskellig fra kommune til kommune. Nogle er små med forholdsvis få elever og andre store med mange elever og mange projekter udadtil.

Såvel de store som de mindre musikskoler er vigtige i lokalområdet, og opgaven med at vedligeholde samarbejder og partnerskaber mellem folkeskole, musikskole og gymnasium er erkendt som vigtig for alle parter. Der arbejdes idérigt med dette, men det kan være vanskeligt at organisere for de mindre musikskoler.

På musikskolerne er langt de fleste ansat på deltid, og især de, der leder en kulturskole, har udfordringer med at efter- og videreuddanne deres undervisere.

De store og de små musikskoler

Aarhus Musikskole hører til de største i landet. Musikskolen har rødder helt tilbage til 1930'erne. Aarhus Musikskole skiftede i 1978 fra privatejet til kommunal musikskole. I dag er den en mangefacetteret undervisningsinstitution, som tilbyder undervisning til Aarhus Kommunes borgere fra "vugge til krukke". Der er etableret en aftenskole SÅMA, Musiktalent Aarhus der fungerer som forberedelse for de elever, der vil søge på MGK, man er MGK-center for Musikalsk Grundkursus i Østjylland og har desuden en lang række projekter i samarbejde med byens folkeskoler samt deltager i inden- og udenlandske netværk og projekter.

Aarhus Musikskole forsøger med sine aktiviteter både at være for de mange, der skal møde musikken og opleve glæde og samvær og for de færre, som ønsker at fordybe sig og arbejde på at få et musikalsk håndværk ind under huden. Man har eksempler på, at universitetsstuderende har søgt på MGK for at få flere færdighedsorienterede fag. Aarhus Musikskole beskriver, at der er en lang tradition for mesterlære, men de senere år er gruppeundervisning, metodisk baserede undervisningsformer, talentudvikling i musikalske fællesskaber, virtuel læring og samarbejdsprojekter med både klasser i folkeskolen og El sistema-inspirerede grupper kommet til. Samarbejde med borgergrupper i forskellige sammenhænge og regionale og internationale partnere har øget musikskolens muligheder som kompetencecenter. Af eksterne samarbejder fremhæves talentudvikling i samarbejde med Det Jyske Musikkonservatorium og Dansk Musikerforbund.

Kigger vi på de øvrige kultur- og musikskoler, vi har været i kontakt med, er det kendetegnende, at der alle steder foregår instrumentalundervisning. De fleste steder foregår det dels i musikskolens egne bygninger og dels på folkeskoler. Flere steder varetages folkeskolens musikundervisning bl.a. i overbygningen udelukkende af musikskolen, mens det andre steder er organiseret som et samarbejde mellem musik- og folkeskolelærere.

Kulturskolernes samarbejdsflader

I Viborg har man iværksat et udviklingsprojekt for at styrke musik og kultur for børnene i kommunen. Gennem tre år udvikles og afprøves en sammenhængende fødekæde, hvor kunstneriske fag integreres fra daginstitutioner til videreuddannelse eller job. Projektet er støttet af Kulturministeriet og er interessant i forhold til sammenhæng og kontinuitet i musikuddannelse.

Kulturskolen Viborg har skabt en samarbejdsstruktur hvor daginstitutioner, folkeskoler, gymnasier og HF får mulighed for at samarbejde med kulturskolen om de kunstneriske fag: VIBORGmodellen. Ambitionen er at støtte bredden, gennem at børn og unge møder de kunstneriske fag, og samtidig give dem mulighed for fordybelse i form af yderligere undervisning på kulturskolen. Kulturskolens grundkurser MGK og ArtGK udgør det højeste fordybelsesniveau og peger videre imod videregående uddannelser.

Kulturskolen Viborg kommer derved til at spille en central rolle i forhold til sammenhæng og kontinuitet fra daginstitution over folkeskole og ungdomsuddannelser. Det systematiske samarbejde rummer også et brobygningsperspektiv. Elever på kulturskolen kan fx se sammenhængen til gymnasiet. (jvf. problematikken de 13-14-åriges fravalg af musik) og elever i folkeskolen kan se mulighederne ved at gå på musikskole. Set i forhold til rekrutteringsproblematikken er det interessant at se, om projektet får betydning for valg af kunstneriske fag i gymnasiet og HF.

Musikskoler og samarbejder med folkeskolen

Der er mange projekter i musikskolerne og dermed samarbejder på tværs. Vi kan ikke nævne dem alle, men vil fremhæve nogle længerevarende samarbejder, der har vist sig at bære frugt. Som vi ser det, er der behov for strategisk at støtte sådanne samarbejder og implementere muligheder for en fortsættelse, når fx fondsmidler eller andre særbevillinger løber ud. I Horsens er der et eksempel på, at musikskolen har varetaget al musikundervisning (0.-6. klassetrin) på en folkeskole, der har til huse i de samme bygninger. Dette skyldes dels, at skolen har manglet kvalificerede musiklærere og dels "det gode naboskab", hvor det har været oplagt at få musikskolen til at varetage musikundervisningen. Musikskolen er samtidigt indgået i skolens liv ved hver morgen at stå for morgensang med alle elever på skolen, men har ellers ikke i større omfang deltaget i skolens arrangementer.

Der har på det seneste været gjort indsatser for et tættere samarbejde og en større integration mellem folkeskolen og musikskolen med oprettelse af bl.a. skolekor og blæserklasse samt planlagte skolearrangementer med deltagelse af lærerne fra musikskolen. Dette har dog været en noget udfordret proces her under coronaen. I samarbejdet har musikskolen savnet en tættere kontakt til det sociale liv i klasserne, da man nemt som lærer, der kun møder eleverne en enkelt gang hver uge, bliver et vedhæng til skolens øvrige liv. Samarbejdet fungerer optimalt, når en lærer fra skolen, der kender de enkelte klasser godt, deltager i musikundervisningen. I næste undervisningsår har skolen opsagt en del af samarbejdsaftalen og skal igen selv stå for musikundervisningen. På andre skoler har der gennem en lang årrække været etableret kompagnonundervisning, hvor alle klasser fik et 10 ugers forløb med musikskolen i samarbejde med skolens egne musiklærere. Forløbene blev afsluttet med fælles musikprojekt og fremlæggelse/koncert mv. I dette samarbejde har man udnyttet de gode fagligheder fra alle parter og forløbet er integreret i skolens daglige liv.

Mange steder er der etableret brobygningsprojekter mellem dagtilbud og skoler samt musikforløb i vuggestue- og dagplejegrupper. På nogle musikskoler er der ventelister, da der er større søgning end økonomien tillader. Dette lyder måske paradoksalt ift. at der er manglende rekruttering hos de større elever – men der kan være elever i andre aldersgrupper, der bliver ramt af de økonomiske rammer.

Flere musikskoler har samarbejde med gymnasier i området, hvor der tilbydes instrumentalundervisning i korte forløb som introduktion til de forskellige instrumenter. Der er også forskellige samarbejdsprojekter mellem musikskolerne og gymnasierne, der har det dobbelte formål både at øge rekrutteringen af elever til gymnasiernes musikhold samt øge rekrutteringen og fastholde elever i musikskolen i ungdomstiden. Her ser man mange steder en tendens til at eleverne stopper, når de er 13-14 år.

OrkesterMester¹, - et eksempel på samarbejde initieret af musikskoler

I Region Midtjylland er der 6 skoler involveret i OrkesterMester – arbejdet sker alle steder i et samarbejde mellem musik-, folkeskoler og OrkesterMester. Nogle steder som projekter, musikskolen står for og andre steder i et lige samarbejde mellem parterne.

- Ådalskolen - Skive Musikskole med fokus på violin, bratsch, cello og kontrabas, tværfløjte, klarinet, trompet og horn
- Skivehus Skole - Skive Musikskole med fokus på saxofon, trækbasuner og kornetter.
- Hvinningdalskolen - Den Kreative Skole, Silkeborg med fokus på at etablere et strygeorkester
- Ringkøbing Skole - Kulturskolen Ringkøbing-Skjern med fokus på at etablere et symfoniorkester bestående af stryger-, blæser- og slagtpøjsinstrumenter
- Kildebakkeskolen – Herning Musikskole med fokus på marimba, kornet og klarinet

¹ Man kan læse mere på orkestermester.dk

MusikTalentTørring - et eksempel på samarbejde initieret af kommunen

I Hedensted Kommune har man i forbindelse med Folkeskolereformen 2013, der åbner muligheder for talentklasser i musik, etableret MusikTalentTørring, som først og fremmest består af et musiktalenthold for elever i 7.-9. klasse på Tørring Skole. Tørring Skole er en folkeskole med et aktivt musikalsk miljø og mange traditioner omkring musiklivet. Skolen prioriterer musikken i dagligdagen, lægger vægt på morgensang, musical og brug af musik ved skolens arrangementer. Musikskolen er en synlig medspiller i musiklivet på folkeskolen og i arbejdet med talentholdet i musik. Desuden samarbejder musikskolen og folkeskolen med Tørring gymnasium ved at gymnasieunderviserne lejlighedsvis underviser i folkeskolen, og talentklasserne fra folkeskolen deltager i gymnasiets musikaktiviteter.

MusikTalentTørring blev etableret af en gruppe undervisere fra musik- og folkeskole i fællesskab. Musikskolesouschefen og skolelederen havde gennem projektet været medlemmer af hhv. skole- og musikskolebestyrelse for på denne måde at have direkte informationer om beslutninger mv. i organisationerne. Efter at projektet havde kørt et par år, fik stort set alle de gennemgående personer nyt arbejde og forlod derfor projektet. Dette har fået som konsekvens, at helt nye kræfter skal revitalisere projektet.

Sødalskolen og Kulturskolen Viborg

På Sødalskolen arbejder man med den åbne skole for at skabe en alsidig, motiverende og lærerig skolegang. Som led i dette arbejde har man valgt at styrke det kreative område ved at iværksætte et samskabende projekt mellem Kulturskolen Viborg og Sødalskolen i udvalgte musiktimer. Det er overordnet et projektmål, at flest mulige børn og klasser kommer til at opleve instrumenttræning/kendskab og sammenspil på en mere kvalificeret og intensiv måde end i den traditionelle og ordinære musikundervisning i folkeskolen. I projektet deltager musiklærere fra skolen samt undervisere fra kulturskolen. Samarbejdet omfatter den obligatoriske musikundervisning på 1., 3. og 5. klassetrin.

I projektet bruger faggrupperne de styrker, de hver især har. Folkeskolelærerne en stærk musikdidaktisk platform, og kulturskolelærerne en stærk faglig viden og kompetence på det instrumentale niveau, så eleverne får det bedste fra de to verdener, så man i fællesskab får løftet det musikalske fællesskab på skolen.

Som udfordring kan nævnes, at man ikke er kommet helt i mål. Man arbejder på at få kulturskolelærerne og folkeskolelærerne til at komme tidligere i gang med at tilrettelægge den fælles planlægning. Men faggrupperne har forskellige arbejdsbetingelser og den udfordring skal tages op, så undervisere på begge institutioner får bedre muligheder for at kunne mødes og planlægge både på et overordnet og detaljeorienteret plan.

Udfordringsbillede 2021

Fremfor alt er musikskolerne præget af stor aktivitet med mange initiativer og projekter, hvilket er positivt. Der foregår mange samarbejder med lokalrådets aktører, og musik- og kulturskolerne rækker ud efter folkeskole og ungdomsuddannelserne. Paradoksalt nok ligger der også heri en problematik omkring de mange samarbejder, nemlig at der er behov for nogle rammer at rodfæste samarbejdet i.

Samarbejdsprojekter og rammer

Der er tale om især tre typer af samarbejde: kortere projekter, samarbejder af kortere eller længere varighed og deciderede partnerskabsaftaler, hvor en skole og en musikskole over en årrække samarbejder fx om undervisningen i valgfaget, og hvor skolens elever kommer op på musikskolen og deltager i fx sammenspilsundervisning. I alle typer samarbejde er der en risiko for, at samarbejdet bliver asymmetrisk, hvis der fx ikke foregår en fælles planlægning af undervisningen. Hvis en skole et år fx outsourcer musiktimerne til en underviser fra musikskolen, er det en kortsigtet løsning, der både er utilfredsstillende for musikskoleunderviseren, og som på længere sigt ikke er holdbar for skolen. Hvis fx et velfungerende samarbejde er meget personbåret, er der stor risiko for, at det falder til jorden i tilfælde af jobskifte. Her betyder en aftale og nogle fastlagte rammer meget. Flere steder er der derfor lavet aftaler over længere tid, og projekter og partnerskaber opleves som velfungerende og værdifuldt.

Polarisering

Eleverne i en lille kommune har ringere muligheder for at udfolde sig i en musiksammenhæng, fx kor, sammenspil og instrumentspil, end i de store kommuner. Der er derfor behov for at iværksætte forsøg med nye måder at deltage i musikkulturelle sammenhænge på. Der er ligeledes stor forskel på graden af etablerede samarbejder med især folkeskolerne. Der savnes en overordnet politisk beslutning på kommunalt niveau, hvad angår dette samarbejde.

Elevers oplevelse af sammenhæng

Elever i 13-14-årsalderen har tendens til at fravælge musik. Det er et billede, vi har set både i folkeskole og musikskole. Det er samtidig en tendens, der kan påvirke elevers valg i gymnasiet, hvis deres kendskab til faget stammer tilbage fra den obligatoriske musikundervisning i folkeskolen. Der er behov for at elever oplever en større sammenhæng mellem skolens, musikskolens og gymnasiets musikundervisning.

Mulighedsbilledet 2021

De største muligheder ligger i at etablere samarbejds- og partnerskabsaftaler på tværs af institutionerne, gerne med afsæt i en fælles model. Erfaringerne med samarbejde og projektledelse er til stede, men kan udbygges i forhold til at møde elevernes interesse.

Kultur- og musikskolen, hvor de kunstneriske fag er til stede i en tværfaglig/tværæstetisk sammenhæng, har potentiale til at motivere unge til at deltage i kulturprojekter.

Kultur- og musikskolen kan derfor spille en central rolle i forhold til en model for samarbejde mellem daginstitution, folkeskole, musikskole og ungdomsuddannelserne på gymnasium og HF. Et systematisk samarbejde af den karakter rummer - ud over perspektivet at børn og unge i højere grad møder kulturfagene - også et brobygningsperspektiv til de efterfølgende musikuddannelser. Elever på kultur- og musikskolen kan fx se sammenhængen til gymnasiet (jvf. problematikken med de 13-14-åriges fravalg af musik). Elever i folkeskolen kan se mulighederne ved at gå på musikskole. VIBORGmodellen giver her et bud på, hvordan der kan arbejdes både med bredden og dybden - ikke mindst i forhold til den flerfaglige kunstneriske profil som kultur- og musikskolerne tilbyder og som kan være motiverende for unge.

Set i lyset af at der er godt 500 folkeskoler, 18 kommunale musik- og kulturskoler samt en række private musikskoler i Region Midtjylland, er det ikke muligt for musikskolerne at indgå i samarbejde med alle skoler. Det vil være en styrke for de institutioner, der ønsker at indlede et samarbejde, at der findes én eller flere afprøvede modeller for dette. Der foreligger allerede erfaringer med dette, både i forhold til musikskolers samarbejder med folkeskolen og til initiativer taget af gymnasier i forhold til henholdsvis folkeskoler og musikskoler⁴. Viden om disse samarbejder er værdifuld og fortjener at deles på regionalt niveau i højere grad, end det er tilfældet nu.

For at tilgodese de mindre musikskoler i en samarbejdsstruktur mellem musikskole - daginstitution, folkeskole og gymnasium vil der være behov for en form for støtte til en fælles økonomi for en række samarbejder.

MUSIK I GYMNASIET

- fra alment dannende fag til et valgfag

Undersøgelsen af musikfagets situation på gymnasieområdet er en øjenåbner i forhold til at identificere de problematikker, der skal arbejdes med for at understøtte rekrutteringen til musikfaget på ungdomsuddannelserne i Region Midtjylland.

⁴ Bilag 8 Et godt samarbejde styrker musiklivet i kommunen. Artikel i Musiklæreren nr. 6-20/21

Faldende søgning fra 2010 - 2019

På basis af talmateriale fra Undervisningsministeriet for perioden 2010 - 2019 ses et stadigt fald i antallet af gymnasieelever, der bliver studenter med musik på eksamensbeviset, uanset om det drejer sig om musik på C-, B- eller A-niveau. Andelen af elever specifikt med A-niveau (STX) er i perioden faldet fra 11,3 pct. til 7,4 pct. Andelen på HF, hvor B-niveau er højeste niveau, er faldet fra 9,4 pct. til 1,6 pct. På STX ligger B-niveau på et konstant lavt niveau gennem perioden, omkring 1 pct. Andelen af elever med C-niveau (STX) er faldet fra 26,3 pct. til 17,1 pct. og for HF C-niveau er andelen faldet fra 24,3 pct. til 10,8. Musikfaget indgår ikke som en del af fagrækken på HTX og HHX, men enkelte institutioner udbyder det på C-niveau.

Tallene i den kvantitative undersøgelse følger tendenserne i den nationale kortlægning af musikfaget⁵ Region Midtjylland ligger dog på en lidt højere procentsats end det nationale gennemsnit (se alle supplerende tal i Bilag 1).

Den kvantitative undersøgelse suppleres af kvalitative udsagn via en spørgeskemaundersøgelse fra musiklærere på 24 ud af 36 adspurgte institutioner i regionen.

Baggrunde for udviklingen og udfordringsbilledet i 2021

Struktur

Indtil gymnasireformen 2005 var musik C-niveau et obligatorisk fag. 100 pct. af gymnasie- og HF-eleverne mødte musikfaget som et bredt, alment dannende fag. Et eventuelt valg af faget som B- eller A-niveau forgik således på baggrund af et års undervisning på C-niveau. I dag er Musik C-niveau et valgfag i konkurrence med Billedkunst, Mediefag, Dramatik, Dans og senest Design og Arkitektur, og på HF er også Idræt med i denne pulje. Reformen 2017 betød, at flere elever valgte musik A-niveau på hovedstudieretningen Kunst (9,8 pct. i 2020). Samtidig blev det praktisk taget umuligt at vælge Musik A-niveau som frit valgfag uden for den valgte studieretning, en mulighed som tidligere gav de mindre gymnasier mulighed for at løfte musik til A-niveau i et valgfagsbånd. Den ny struktur har styrket A-niveauet, mens de øvrige niveauer og dermed den brede tilgang til faget stadig står svækket.

⁵ Bilag 3 Musikfaget i undervisning og uddannelse Status og perspektiv 2020 - Sven-Erik Holgersen og Finn Holst (red.) p.72-73

Polarisering

Nogle gymnasier har i årene 2017 - 2019 måttet oprette små hold på A-niveau (5-9 elever) og seks gymnasier har efter 2017 haft et år, hvor der ikke kunne oprettes musik A-niveau, hvilket medfører 'huller'. I samme periode har andre gymnasier haft stabilitet eller ligefrem fremgang i A-niveau. Så selv om tallene for STX 2020 viser en markant stigning fra 7,4 pct. til 9,8, så gemmer de på, at der er store forskelle mellem de enkelte gymnasier, hvoraf nogle ikke har kunnet oprette faget på grund af for få tilmeldte. Flere musiklærere fremhæver, at det er vanskeligt at samle et kor, og at det generelt er blevet sværere at få eleverne til at synge med, fx til samlinger. Andre har en stærk og solid korttradition. Man kan tale om en polarisering imellem gymnasier, der får konsolideret deres musikudbud, og gymnasier der får det forringet, med tilsvarende følger i form af et stærkere eller svagere musikmiljø i uddannelsen.

Elevens musikvalg

De kvalitative data fra regionens musiklærere understreger forskellene mellem de enkelte uddannelsesinstitutioner og udviklingen inden for årene efter 2017: *"Vi kan ikke få armene ned over antallet af elever med A-niveau"* over for: musikmiljøet er *"en øde ø, som kun en lille del af skolens elever kender til"*. Eleverne har svært ved at se, hvad de skal bruge musik på A-niveau til, medmindre de skal være musikere eller musiklærere. De kvalitative udsagn peger desuden på at: *"Eleverne tager snævre og karrieremæssige fornuftsvalg"*. Som en forstærkende tendens i forhold til polariseringen mellem gymnasierne har elever med særlig musikinteresse en tendens til at søge ind på bestemte gymnasier med en musikprofil. Eftersom B-niveau er næsten forsvundet (STX 0,7 pct.) og C-niveau er kraftigt minimeret (HF 10,8 og STX 17 1%), har faget ikke længere en rolle som et alment dannende fag i ungdomsuddannelserne. I dag møder den brede gruppe af elever ikke længere musikken som en del af deres alment dannende ungdomsuddannelse på STX og 2-årigt HF.

Rekrutterings gap

Flere musikskoler har konstateret, at elever i aldersgruppen 13 -14 år stopper på musikskolen. De vender heller ikke tilbage, når de har været på efterskole. Flere gymnasier har derfor indledt et brobygningssamarbejde mellem musikskole og gymnasium, for at musikskolen kan fastholde interessen hos deres elever, og for at gymnasiets elever kan få skærpet interessen for musik. Folkeskolens elever er ligeledes grundlag for gymnasiets musikundervisning. En del elever ved ikke nødvendigvis, hvad undervisning i musik på gymnasiet er, fordi de kun kender det fra de små klasser. Gymnasieelever i musik tager derfor nogle steder ud og underviser grundskolens valgfagselever i musik. Dette følges op af, at skoleeleverne kommer op på gymnasiet og møder musikundervisningen her. En gymnasielærer siger: *"Det er en Win Win-situation, vores elever bliver fagligt skarpe igennem selv at undervise, samtidig med at folkeskoleeleverne får en sjov dag med et ordentligt skud musik hos os. På den måde bliver folkeskoleeleverne trygge ved gymnasiet, og det er en effektiv måde at få skærpet interessen for musikundervisning på."*

Skolekulturen bliver påvirket

At faget kun har en ganske lille plads på C- og B-niveau på STX, har haft omfattende negative konsekvenser for gymnasiernes musikkultur. Musikelevernes medvirken rækker ud over den daglige undervisning og er en støtte for skolekulturen. Kulturarrangementer på gymnasiet er desuden en træningsbane for elevernes musikudøvelse. Selv om andelen af musikelever i Region Midtjyllands gymnasier generelt ligger højere end det nationale gennemsnit, udtaler nogle musiklærere, at det er et stort pres at opretholde aktiviteterne med færre musikelever. Her betones ledelsens opbakning af en musiklærer: *"Det er simpelthen sådan, at hvis der ikke er tradition for et musikliv og en vilje til, eller en insisteren på at få musik til at være en naturlig del af skolelivet på et gymnasium, så er musik så godt som ikke eksisterende."* Det har været vigtigt for mange respondenter at understrege, at ledelserne bakker op og mange steder faktisk opretter langt mindre hold, end man gør for andre fag. Rektorerne er helt klar over musiks betydning for skolekulturen, men med musikskoler og folkeskoler, som ikke har fat i de unge fx som i Bjerringbro, hvor der ingen musikundervisning findes i folkeskolernes udskolinger, hvor kun få går i musikskole, og hvor kirkekoret er nedlagt, kan man simpelthen ikke løfte opgaven længere - trods velvilje fra gymnasiets rektorer.

Mulighedsbilledet 2021

Koblinger til andre led i uddannelseskæden

De kvalitative udsagn vidner om, at der allerede er en stor idérigdom omkring at koble sig til og bygge bro til de uddannelser, der kommer før gymnasiet. Det gælder især eksempler på gymnasiets kobling til folkeskole og musikskole. Dette samarbejde går begge veje og omtales som en Win Win-situation for begge parter.

Det vil være relevant at informere bredere om denne mulighed og at understøtte, at musikskoler, folkeskoler og også efterskoler tager brobygning ind i deres program.

Samarbejder ud af huset

Læreplanerne for musik på STX og HF indeholder krav om, at musikholdene skal samarbejde med det omliggende musikliv. De kvalitative udsagn rummer righoldige traditioner og nye innovative samarbejdsinitiativer i forhold til samarbejde med eksterne aktører. Musikeleverne bidrager også her aktivt til det lokale kulturliv.

Viften af gymnasiernes samarbejder med eksterne aktører i det lokale er imponerende, og det vil være relevant at sikre, at der er viden om og overblik over hele paletten af muligheder til brug ude i kommunerne.

VIA LÆRERUDDANNELSEN

Musiklæreruddannelsen i Region Midtjylland varetages af professionshøjskolen VIA University College og har til huse i Aarhus, Silkeborg, Skive og Nørre Nisum. Studieordningen for musikundervisningen er den samme på alle fire uddannelsessteder. Dette er ikke tilfældet for musikundervisningen på landets øvrige læreruddannelsessteder. I statusrapporten "Musikfaget i undervisning og uddannelse -status og perspektiv 2020" står der:

Nogle steder indgår undervisning i sang og klaver i uddannelsen, mens det andre steder er op til de studerende selv at erhverve sig disse kompetencer, skønt de indgår i kravene til musikkærekseksamen. Der tegner sig således et billede af A- og B-uddannelser afhængigt af, hvor i landet den studerende er indskrevet. De studerende har vidt forskellige forudsætninger for at opfylde eksamenskravene, og musikhold med et passende antal studerende kan ikke oprettes ved alle læreruddannelser. (P. 14)

VIA UC må siges at høre til A-holdet, da der her undervises i sang og klaver på alle fire uddannelsessteder, dog i en beskåret version i forhold til tidligere. På landsplan har nogle professionshøjskoler helt sløjft undervisning i musiklærerfærdighederne og nedprioriterer dermed de praktisk-håndværksmæssige færdigheder i musiklærerens profil.

Baggrunde for udviklingen og udfordringsbilledet 2021

I Region Midtjylland har antallet af uddannede musiklærere været støt faldende, primært på grund af en række strukturelle forhold i læreruddannelsens organisation og tilrettelæggelse på landsplan. Tidligere skulle alle lærerstuderende vælge to af tre praktisk-musiske fag, hvilket betød at ca. 60% af alle uddannede lærere havde det almene musikfag, musik fællesfag, på deres eksamensbevis. Linjefaget musik blev i en lang periode stabilt valgt af 15-20 % af de studerende. Det almene musikfællesfag gik tabt i læreruddannelsesloven LU 97 og udviklingen gik herefter i retning af specialisering gennem færre fag i lærerprofilen.

Musikfaget har siden været præget af lovændringer og prioriteringer, der har haft negativ indflydelse på den studerendes muligheder for at vælge musik og på musikfagets omfang (ECTS). Flere på hinanden følgende bekendtgørelser (LU 07, LU 13) har ændret strukturen i læreruddannelsen. I VIA's musikuddannelse kan resultatet ses i faldet fra de stabile 15-20 %, der valgte linjefaget musik til 8-10 % (LU 07) og 3,4 - 8,3 % (LU 13.) I den gældende bekendtgørelse (LU 13) reduceres studietiden desuden fra 40 ECTS til 30 ECTS, og den individuelle undervisning i håndværksfagene brugsklaver og sang bortfalder eller bevares i en beskåret version (VIA UC). Det er muligt at tilvælge specialiserings- og valgmoduler i musik, men det er langt fra alle musikstuderende, der gør det, og derved er tilvalgene ikke en fast del af undervisningsfaget musik.

(Se alle supplerende tal fra delrapporten vedl. som Bilag 1).

Musikfaget set fra den studerendes side

Set fra den studerendes side er det især tre forhold i læreruddannelsens struktur, som har vanskeliggjort mulighederne for at vælge musikfaget:

Aldersspecialisering i forhold til de små klasser og udskolingen (LU 07)

Den obligatoriske musikundervisning retter sig imod indskoling og mellemtrin.

Hovedparten af de studerende vælger aldersspecialisering mod udskolingen i deres fagprofil.

Begrænsning fra 4 linjefag til 3 linjefag (LU 07)

Begrænsning af valg inden for fagrækken resulterer automatisk i en mindre spredning, dvs. færre har musik i deres lærerprofil. Resultat: 8-10 % valgte musik imod tidligere 15-20 %.

Reduktion i studietid til undervisningsfaget musik (LU 13)

Læreruddannelsens musikfag er i LU 13 nedskrevet fra 40 ECTS - til 30 ECTS og består af 3 moduler à 10 ECTS. Desuden fjernes bekendtgørelsens formulering: "Håndværksmæssige og udtryksmæssige færdigheder i sang, brugsklaver og hovedinstrument gennem individuel undervisning." Resultat: 3,4-8,3 % valgte musik.

Samlet set er resultatet, at musik på læreruddannelsen - ud over at fællesfaget er gået tabt - er blevet reduceret i studietid (25%) plus en reduktion af undervisning i det praktisk-håndværksmæssige, også kaldet 'musiklærerfærdighederne'.

Billedet af de strukturelle forhold udgør én af baggrundene for den vigende søgning til musikfaget. En anden baggrund kan være den studerendes vurdering af, hvorvidt faget i den reducerede form vil kvalificere tilstrækkeligt til arbejdet som musiklærer i folkeskolen.

Udfordringerne for VIA musiklæreruddannelsen peger på, at der er behov for:

- 1 Opbygning af **Udøvelsesfagligheden**, dvs. uddannelsens muligheder for arbejde med faglige, praktiske færdigheder i sammenspil, arrangement og organisation af læreprocesser som forudsætning for at kunne undervise i musikfaget
- 2 Skabelse af **Professionelle øvebaner** ude i skolefeltet. Uddannelsens behov for fast, længerevarende praksistilknytning ud over de afmålte praktikperioder
- 3 Behov for **Fordybelse** i faget. Opbygning af en musiklæreridentitet kræver mere tid end 3 semestre.

Aktuel mangel på musiklærere

Følgen af den vigende søgning til faget kan allerede nu mærkes i Region Midtjylland, hvor der opleves en udbredt mangel på færdiguddannede musiklærere. VIA læreruddannelsen oplever jævnligt, at skoleledere kontakter musikunderviserne om problemer med at finde en musiklærer.

Følgende tal angiver hvor mange dimittender med musik som undervisningsfag, der er uddannet fra alle læreruddannelser i Danmark:

408 (2006)
206 (2007)
205 (2015)
176 (2016)
152 (2017)
125 (2018)
164 (2019)
141 (2020)

Mulighedsbilledet 2021

Fælles for VIA's musiklæreruddannelse er, at der er tilbydes en række aktiviteter på uddannelsen, hvor musikken er i centrum, fx kor, bigband, musical, morgensang, forårskoncert mv. Der er dog forskel på mulighederne på de fire tilbudssteder, og det kan knibe for de mindre campus at oprette fx kor og orkestre. Der ligger et potentiale i at understøtte disse yderligere ved at etablere fastere længerevarende samarbejder udadtil gennem en mere systematisk praksistilknytning til folkeskoler, gymnasier, musikskoler, andre uddannelsesinstitutioner som fx Det Jyske Musikonservatorium. Samarbejde med andre institutioner vil være til gavn for de unge under uddannelse og rummer et udviklingspotentiale i retning af styrket tværprofessionel kontakt og musikpædagogisk efteruddannelse. VIA UC og Københavns Professionshøjskole har i 2021 indledt et samarbejde med de to københavnske musikonservatorier om en masteruddannelse, der igangsættes i 2022. Forpligtende samarbejder kræver lokal prioritering og opbakning fra hver enkelt uddannelses ledelse, men kan yderligere understøttes på kommunalt niveau og regionsniveau.

Afslutningsvis skal nævnes mulighederne for at igangsætte musikpædagogiske forsknings- og udviklingsprojekter. Der er kun igangsat ganske få projekter i professionshøjskoleregi med det formål at tilvejebringe ny musikpædagogisk viden. Alle parter i feltet vil have gavn af dette.

VIA PÆDAGOGUDDANNELSEN

Pædagoguddannelsen i VIA udbydes på 7 adresser – Grenaa, Randers, Aarhus, Holstebro, Viborg, Horsens og Ikast.

Pædagoguddannelsen er med sine ca. 17.000 studerende Danmarks største uddannelse, og VIA Pædagoguddannelsen dimitterer hvert år ca. 900 pædagoger. I den sammenhæng er det interessant at se på, hvilken rolle musikfaget spiller i uddannelsen.

Pædagoguddannelsen er en generalistuddannelse, hvor de studerende starter med et grundforløb, hvor der arbejdes med forskellige brede, pædagogiske tematikker. Grundforløbet består af 6 moduler og 1 kortere praktik (i alt 70 ECTS). På tredje semester vælger de studerende at specialisere sig inden for dagtilbud-, social/special- eller skolefritidspædagogik. Denne specialisering følger dem i resten af deres studieforb (specialiseringen består af 3 moduler og 2 halvårslige praktikker). Hertil kommer et tværfagligt modul, to valgmoduler samt de studerendes bachelorperiode. Uddannelsens varighed er 7 semestre, dvs. 3½ år og 210 ECTS i omfang.

Pædagoguddannelsen er modulopdelt og til hvert modul hører en række færdigheds- og vidensmål. På bekendtgørelsesniveau har pædagoguddannelsen særdeles mange mål. Beskrivelsen af disse mål vidner om en prioritering af de pædagogiske, sociologiske og samfunds-faglige mål, hvorfor undervisning i læring, udvikling og trivsel står skrevet frem i mange mål. I de målformuleringer, hvor musik indgår, omfatter formuleringerne oftest en bred vifte af musisk-kreative områder, eksempelvis i vidensmål for specialiseringen Skole og Fritidspædagogik, hvor det hedder: *Den studerende har viden om: børn og unges kropslige kulturelle og musisk-kreative udvikling og om aktivitetsmuligheder inden for bevægelse og æstetiske udtryksformer.*

Pædagoguddannelsen har ingen decideret musikundervisning, men fra alle udbudssteder nævnes det at musikaktiviteter indgår eller *kan indgå* i de tværfaglige tematikker, ofte i kombination med dramapædagogiske elementer. Inddragelsen af musik i diverse projekter afgøres ofte af, om de studerende allerede har opøvet musikkompetencer før studiestart, eller om der er en musikunderviser tilknyttet modulet/projektet. I øjeblikket eksperimenteres der flere steder fremadrettet med at øve deciderede instrumentale færdigheder som et valg blandt flere musisk-æstetiske værkstedsforløb, der strækker sig over flere moduler på grundforløbet, med et ret begrænset timetal i hvert modul. Eksempelvis SDS-forløb, sang/stemmetræning og ukulele- og guitarkurser. Tiltaget sker bl.a. som følge af en af seks reviderede sigtelinjer, udstukket af Danske Professionshøjskoler i indeværende år. Sigtelinje nr. 2 lyder: "De studerende skal have bedre kreative og skabende aktivitetsrettede færdigheder".

Baggrunde for udviklingen og udfordringsbillede 2021

Omfanget af musikundervisning på pædagoguddannelsen i VIA har ændret sig med overgangen fra 07- uddannelsen til 14-uddannelsen. UMD (Udtryk, musik og drama) som var linjefag i 07-uddannelsen blev med overgangen til 14-uddannelsen erstattet af en mulighed for at specialisere sig i valgmodulet: Kreative udtryksformer. Overgangen i sig selv er en nedtoning af musikområdet i og med at kreative udtryksformer omfatter såvel det musikalske som det kreativt-æstetiske. Før 2007 blev der undervist i musik som selvstændigt fagområde på pædagogseminariet, og der var mange steder en blomstrende musikkultur.

Moduleringen i uddannelsen er en udfordring for musikfaget, især moduleringen i 6-ugers forløb, der skete med bekendtgørelsen fra 2014 og som betød at fagenes kerneindhold blev udskiftet med kompetencemålsområder samt at musik *kan indgå* i forskellig grad. Dette har afstedkommet, at langt færre studerende beskæftiger sig med musik og æstetiske fag. Og de studerende, der gør det, gør det i kortere tid. Der er igennem de seneste 20 år sket en polarisering af de musikkompetencer, de pædagogstuderende møder studiet med. Cirka 75% af en årgang studerende mener selv, at de ikke er musikalske og at de ikke kan synge.

En mindre gruppe studerende er virkelig dygtige, hvilket kan skabe didaktiske problemer med at tilrettelægge udfordringer for alle på holdet. Den musikalske dannelse på de mindre udbudssteder blandt studerende beskrives som minimal. Den studerende kan sagtens komme igennem undervisningen uden at have modtaget decideret færdighedsorienteret musikundervisning og vil ofte vælge det fra, hvis interessen ikke på forhånd er vakt, ligesom det fremstår tilfældigt, om den studerende møder en musikunderviser i løbet af uddannelsen, afhængigt af underviserteamets bemanding.

Det er derfor en udfordring, at den færdighedsorienterede musikundervisning ligger i valgmoduler, hvor kun en mindre del af de studerende har mulighed for at opøve musikalske færdigheder i relation til deres studium.

De studerendes muligheder for musikundervisning

Musikundervisning indgår i sin reneste form som en integreret del i modul 9 og modul 11 (i alt 20 ECTS) under valgmodulet Kreative udtryksformer/Æstetiske udtryksformer. Dette valgmodul kan - foruden decideret musikundervisning - rumme dramatiske, bevægelsesmæssige og billedfaglige perspektiver alt efter den konkrete bemanding på udbudsstedet. Valgmodulet udbydes ikke på alle udbudssteder. Kreative udtryksformer udbydes p.t. i Aarhus, Randers, Horsens samt Ikast. Studerende fra Viborg, Grenaa og Holstebro har mulighed for at blive tilknyttet modul 9 og 11 på et andet udbudssted. Dette tilbud benyttes af få særligt interesserede studerende.

I Aarhus udbydes på sommeroptaget et musikfagligt 6 ugers modul 'Musik på Tværs' som et særligt tilbud under 'Kreative udtryksformer, modul 9'. Modulet samler musikpædagogisk interesserede studerende fra de tre uddannelser: læreruddannelsen, musikkonservatoriet samt pædagoguddannelsen, og undervisningen er møntet på tværfaglig udvikling af musikaktiviteter i større grupper. På årsbasis vælges det af mellem 5 og 10 studerende fra pædagoguddannelsen i Aarhus, samt enkelte studerende fra Viborg og Holstebro.

På flere udbudssteder (Horsens, Randers, Aarhus og Viborg) udbydes der frivillige musikaktiviteter som morgensang, campusband, festorkester, SDS og kor på tværs af andre uddannelser. De studerende kan i Horsens, Aarhus, Randers få adgang til musiklokale ud over undervisningen eller i pauser, når lokalerne er ledige. I Grenå er der ikke et særligt musiklokale. Tre steder udbydes guitarundervisning designet til pædagogstuderende, to af disse steder i samarbejde med den lokale musikskole for studerendes egenbetaling.

Musikundervisergruppen

Der er ansat eller tilknyttet en eller flere undervisere med særlige musikkompetencer på alle udbudssteder. Ud af i alt anslået 164 ansatte i pædagoguddannelsen underviser 10 adjunkter og lektorer som en del af deres arbejdsportefølje i musikaktiviteter. Som det eneste sted har Ikast en musikrelateret ph.d. uddannet ansat.

Det er bemærkelsesværdigt, hvor lille en del af den enkelte musikundervisers tid der er allokeret til decideret musikundervisning. De musikkompetente ansatte underviser i meget andet end musik på pædagoguddannelsen. Der er eksempelvis i Aarhus - herunder Grenaa afdelingen - tilknyttet 4 egentlige musikundervisere, samt en underviser, der ofte inddrager

musik i projekter. Ved løselig optælling af deciderede musiklektioner svarer hele musikdelen af uddannelsen til i alt en 2/3 stilling på årsbasis.

Formelt er musikundervisernes muligheder for efteruddannelse baseret på de til enhver tid gældende retningslinjer fra direktionen eller alternativt pædagoguddannelsens ledelse. Efter- og videreuddannelsen foregår dels systematisk ved centralt givne temadage i VIA og i forhold til underviserens faglige ønsker og efter drøftelse med uddannelsesleder.

Reelt har der - pga. økonomiske udfordringer i VIA -, kun i begrænset omfang været afsat tid til kompetenceudvikling i de senere år. Der er ikke skåret i selve kursusbudgettet, så muligheden for at få kurser og deltage i konferencer er ikke ændret. Men timerne brugt til efter- og videreuddannelse inden for musikfeltet bliver for det meste for underviserens egen regning. Der udbydes p.t. heller ikke mange relevante efteruddannelsesforløb og kurser inden for musikaktivitetsfeltet.

Mulighedsbilledet 2021

Samskabelse på tværs af de musisk-kreative-æstetiske fagligheder

Der ses en klar mulighed for at samskabe på tværs af de kreativ/æstetiske fag, så de studerende oplever en sammenhæng mellem eksempelvis musik og drama. Der beskrives adskillige tværæstetiske og musiske projektgrupper, der med udgangspunkt i drama, billedfag, bevægelse og musik arbejder med performative og evt. inddragende elementer af børn/borgere/publikum. Der er flere steder samarbejde med musikskoler for at give de studerende redskaberne til at være fremtidige initiativtagere og således bidrage til, at der kommer mere og bedre musik ud i daginstitutionerne.

I forhold til musik i daginstitutionerne er det vores opfattelse, at inddragelse af musikalske aktiviteter er voldsomt præget af nedgangen i musik i uddannelsen på pædagoguddannelsen. Området er dog ikke kortlagt, men i forlængelse af statusrapporten *"Musikfaget i undervisning og uddannelse Status og perspektiv 2020"* er tendensen på området, at der enten er få aktiviteter eller at aktiviteterne er fondsfinansierede og derfor afgrænsede i tid.

DET JYSKE MUSIKKONSERVATORIUM

Det Jyske Musikkonservatorium (DJM) er en kunstnerisk uddannelse på højeste niveau under Kulturministeriet og én af syv videregående statslige institutioner: Den Danske Filmskole, Den Danske Scenekunstscole, Det Kgl. Danske Kunstakademis Billedkunstskoler, Det Kongelige Danske Musikkonservatorium, Rytmask Musikkonservatorium, Syddansk Musikkonservatorium og Det Jyske Musikkonservatorium.

Det Jyske Musikkonservatorium er én af de største blandt de kunstneriske uddannelser med sine 400 studerende og 150 undervisere fordelt på to afdelinger i Aarhus og Aalborg. DJM udbyder uddannelser på bachelorniveau (180 ECTS) kandidatniveau (120 ECTS) og solist-niveau (120 ECTS) samt videreuddannelser i form af Diplom- og Masteruddannelser (60 ECTS) (*se alle supplerende tal fra Bilag 3*).

Musikerskab og de pædagogiske kompetencer

De studerende modtager en kreativ og performativ kunstfaglig uddannelse, der blandt andet skal gøre dem i stand til at finde beskæftigelse inden for en række kunstneriske, kulturelle og kreative erhvervsområder som henholdsvis udøvende og skabende kunstnere og/eller som musikpædagoger. Rigtig mange dimittender har en såkaldt porteføljekarriere med mange delelementer i deres arbejdssituation. For eksempel en blanding af udøvende virke som musiker, delansættelse som musikunderviser, komposition/sangskrivning og andre tværgående, kreative virkeområder som fx kunstproduktion, ledelse, lyddesign samt tværdisciplinære udtryk m.m.

Baggrunde for udviklingen og udfordringsbilledet i 2021

Siden 2004 har der været et lovgivningsmæssigt krav om et musikpædagogisk element på 30 ECTS i alle BA-uddannelser som et resultat af Bologna-processen. Det betyder, at der siden 2004 er blevet uddannet et stigende antal dimittender med musikpædagogik i deres studieretning, men på et omfangsmæssigt beskedent niveau.

De studerende vælger inden for fire overordnede studieretninger, der alle rummer grundlæggende pædagogiske kompetencer:

- Klassisk Musik
- Rytmask Musik
- Skabende Musik
- Rytmask og elektronisk Musik (Aalborg)

Musikpædagogik i uddannelserne

Der er størst søgning til musikerprofilerne, men den profil, hvor musikpædagogik og -didaktik fylder meget, Almen musikledelse (AM), har ikke været valgt i samme grad. Eftersom kombinationen af musiker og musikunderviser er centralt for de studerendes arbejdssituation, er denne udfordring blevet identificeret, og der arbejdes med den, bl.a. gennem en ny studieordning 2019 for Almen Musikledelse (tidligere Almen Musikpædagogik). Almen Musikledelse har fokus på musikpædagogik, musikformidling og -ledelse og sigter mod at den studerende erhverver sig både udøvende og undervisningsmæssige kompetencer. AM-uddannelsen er tilrettelagt, så den kan gennemføres til og med kandidatniveau.

I en national aftagerundersøgelse vedr. det musikpædagogiske arbejdsmarked for konservatorieuddannede (Schmidt m.fl. 2016) bliver det for musikskolernes vedkommende fremført, at der er behov for yderligere kompetenceudvikling i forhold til instrumentalundervisning på hold, undervisning af børn i førskolealderen samt kompetencer inden for projektarbejde. Som væsentlige udviklingsområder for musikskolerne udpeger musikskolelederne klasserumsledelse, tværfaglige/tværkunstneriske projekter, musikalsk skabelse samt varetagelse af undervisning af større grupper. Samarbejdet med folkeskolen medfører behov for supplerende kompetencer på det musikpædagogiske felt.

Efteruddannelse

Alt tyder på, at der er behov for efter/videreuddannelse inden for det musikpædagogiske arbejdsmarked. I store del af baglandet - både blandt musikskoler og professionshøjskoler - har der lydt et stort ønske herom. Det Jyske Musikkonservatorium og VIA University College forsøgte i 2018 at søsætte en Master i Musikpædagogisk Praksis på baggrund af dette behov, men det viste sig desværre, at der ikke var tilstrækkelig med tilmeldinger til uddannelsen, især manglede der ansøgere fra musikskolernes lærere. Der er i 2021 behov for en fornyet analyse af behovet med fokus på, hvad der kan gøres for at facilitere et løft i efter- og videreuddannelsen.

Kunstnerisk og pædagogisk udvikling

Det Jyske Musikkonservatoriums mangfoldighed af uddannelser inden for de fire studieretninger støder på en udfordring, når det gælder udviklings- og forskningsprojekter inden for specifikke faglige og pædagogiske områder. Der igangsættes hvert år mere end 10 projekter inden for kunstnerisk og pædagogisk udviklingsvirksomhed (KUV og PUV), men set fra den enkelte uddannelse er udbyttet begrænset. Der arbejdes derfor med at videndele KUV-projekterne til sparring i en større fagkreds i uddannelserne. Det samme gør sig gældende for den pædagogiske udviklingsvirksomhed. *"I forhold til pædagogisk udviklingsvirksomhed er det særligt de mange forskellige pædagogiske fagmiljøer, der har brug for at kunne sparre med hinanden i større grad end det er tilfældet i dag."* (cit. fra DJM's omverdensanalyse 2018).

Mulighedsbilledet 2021

Overordnet set er Det Jyske Musikkonservatorium et nøglepunkt i kontakten til Region Midtjyllands musikuddannelser, musikalske læringsmiljøer og (musik)kulturelle organisationer. Det gælder sporene ind til uddannelserne, under uddannelsen og vejene ud til aftagere efter færdiggørelse af uddannelsen. DJM er særdeles proaktiv og engageret i talrige samarbejder og partnerskaber med andre kultur- og uddannelsesinstitutioner og aktører i musiklivet, spillesteder m.m. til gavn for de studerende ved uddannelserne og for regionens musik- og kulturliv generelt. Et af flere større samarbejdsprojekter i DJMs regi er afholdelse af en årlig national kunstpædagogisk konference, Musik og Læring, om særligt udvalgte pædagogiske emner.

De mangeartede kontaktflader giver fremragende muligheder for yderligere udvikling og prioritering af særlige indsatser i Region Midt.

Koblinger til andre led i uddannelseskæden

De optagne studerende kommer især fra:

MGK-centrene som udgør en meget stor del af DJM's fødekæde

Gymnasiernes A-niveau

Musik- og kulturskolerne

Efterskoler/musikefterskoler

Amatørmusiklivet (bands, kor, big bands, kammerensembler etc.)

Studerende fra universitet med hele eller dele af andre uddannelser

Studerende fra professionshøjskoler

Internationale studerende udgør 20 % af de optagne

De færdiguddannede finder beskæftigelse i etablerede orkestre, big bands, ensembler, freelance-ansættelse og i musik-tilgrænsede områder som TV, gaming, lyddesign o.lign. DJMs strategiske fokus på Det kunstneriske Medborgerskab har desuden sat sig spor i beskæftigelsesstatistikkerne hvor flere dimittender finder ind i samskabelsesprojekter/ansættelser med andre dele af velfærdssamfundet – fx sundhed, pleje, asylcentre, socialområdet etc.

Det forholder sig sådan, at mange færdiguddannede også vender tilbage som musikundervisere på de uddannelser, der er en del af konservatoriets fødekæde.

Nye samarbejdsområder for en kunstuddannelsesinstitution

SundhedsAlliancen for Musik og Lyd (SAML) er etableret af organisationer, der vil bruge musik og lyd til bl.a. at øge menneskers livskvalitet, som forskning viser, at det kan. Formålet er at styrke borgernes sundhed og livskvalitet gennem brug af musik og lyd. Det skal opnås ved at bygge bro mellem det kommunale og regionale sundhedsvæsen, kulturområdet og de kreative erhverv, lydteknologibranchen og forskningsverdenen. Alliancen er skabt af blandt andre DJM, Aarhus Kommune, Region Midt, Aarhus Universitet, Aalborg Universitet og Struer Kommune.

GENUS - DJM deltager i et nordisk netværksprojekt med fokus på kønsbalancer i rytmisk musik. Der er fokus på FØR, UNDER og EFTER konservatorieuddannelse. Hvilke forhold gør, at der er for få piger, der fortsætter med at spille rytmiske instrumenter fra musikskoleniveau til konservatorieoptag? Hvilke forhold vanskeliggør reel lighed på uddannelserne og hvilke barrierer måtte der være for færdiguddannede kvinder i forhold til at få en bæredygtig karriere?

GLOMUS -DJM er stifter af et globalt netværk for musikkonservatorier fra alle kontinenter. 2022 bliver der afholdt GLOMUS-camp i Aarhus med studerende og undervisere fra 25 lande.

MUSIKVIDENSKAB PÅ AARHUS UNIVERSITET

Musikvidenskab er en del af Institut for Kommunikation og Kultur på Fakultetet Arts og udbyder en 3-årig bacheloruddannelse (180 ECTS) og en 2-årig kandidatuddannelse (120 ECTS). Uddannelserne er forskningsbaserede og kvalificerer i dag erhvervsmæssigt til såvel undervisning inden for bl.a. gymnasieområdet som til en bred og omskiftelig kultursektor og musikbranche, dvs. erhvervsfunktioner inden for kommunikation, offentlig musikforvaltning, projektudvikling og produktion i musik- og kulturlivets organisationer i samfundet.

Svingende søgning

Søgningen til og optaget på Musikvidenskab på Aarhus universitet har været svingende og primært nedadgående. Begrænsningen af studiepladser gennem dimensionering, fra 2014 indfaset gradvis fra 53 til 43 studiepladser, er én af årsagerne, men de eksisterende studiepladser er desuden i enkelte år ikke blevet fyldt helt op. På kandidatuddannelsen medførte dimensioneringen en nedgang fra 26 til 21 studiepladser. I perioden 2016 - 2019 har optaget til kandidatuddannelsen ligeledes været svingende. I 2020 er optaget til bacheloruddannelsen dog igen steget markant. (Se alle supplerende tal fra delrapporten, bilag)

To profillinjer

Et fokus på uddannelse i retning af hhv. musikunderviser og kulturmedarbejder/kulturformidler er nu systematisk indarbejdet i en ny studiestruktur med igangsat BA-uddannelse i 2018, der rummer 2 faglige profileringer:

- Underviser
- Kulturformidler

Profileringerne indledes med et fælles forløb på 1. år. Musikvidenskab står midt i udrulningen af den nye struktur og de første bachelorer på BA-studieordningen kan i efteråret 2021 fortsætte på den nye KA-studieordning, der er delt op i to linjer, hhv. underviserlinjen og linjen 'Musik i brug' som ligger indholdsmæssigt i forlængelse af de to BA-profileringer.

Baggrunde for udviklingen og udfordringsbilledet 2021

Det har historisk haft betydning for universitetsfaget musikvidenskab, at der var specifikke krav til uddannelsens indhold i forhold til læreplaner og eksamenskrav i gymnasieundervisningen. Heri ligger også kravet om kompetencer til ledelse af praktisk musikudøvelse i forhold til gymnasieskolernes kultur for musikforestillinger, forårskoncerter, gymnasiekor, sang ved fællessamlinger m.m. Tidligere blev lidt under halvdelen af kandidaterne ansat i gymnasieskolen, men i dag er der langt færre stillingsopslag i gymnasieskolerne, og kandidater, der stiler efter en karriere som musikundervisere, søger ansættelse på andre uddannelsesinstitutioner, fx på efterskoler, musikskoler, højskoler, lærer- og pædagoguddannelse. Det er stadig underviserprofilen, der vælges af størstedelen af de studerende, selv om muligheden for et job som gymnasielærer er reduceret betydeligt.

Siden firserne har der været en tendens imod dannelse af et bredere musikalsk genstandsfelt gennem inddragelse af populærmusik, ny kompositionsmusik, filmmusik og musik fra ikke-vestlige kulturer. Denne udvikling har medført et bredere musikbegreb, der rummer (musik) kulturstudier og nye faglige studieområder, fx sound studies, lydkunst og lydproduktion. Udviklingen har styrket både det teoretiske og metodiske grundlag for uddannelserne og herunder ikke mindst de aspekter af uddannelserne, der retter sig imod musik- og kulturlivet i bredere forstand.

Det er målet med Kulturformidlerprofilen at styrke og tydeliggøre rettetheden mod samfundets forskellige musikkulturer - der hvor musikken er "i brug" - for bl.a. at tiltrække flere studerende og gøre disse til attraktive kandidater til job i en stadigt voksende kulturbranche. Der findes i dag et veletableret forskningsmiljø omkring musik som kulturel og social praksis, og den forskningsbaserede undervisning knytter sig ofte til musikkulturelle problemstillinger.

Musikvidenskab som universitetsfag - balancen mellem praksisfag og humanvidenskabelige fag

Den mest grundlæggende udfordring for universitetsfaget musikvidenskab er, at der er en ubalance mellem de studerendes forventninger til studiet og uddannelsens indhold. Der er en udbredt pædagogisk forestilling om, at det er ved at synge og spille at man kan nærme sig musik. Det betyder, at de dele af musikvidenskab, der omhandler musik i kommunikative,

kulturelle, sociale og historiske sammenhænge, ofte falder uden for den forestilling, de studerende kommer til studiet med. Den snævre forståelse af musik som et instrument-/musikudøvelsesfag skaber udfordringer for musikvidenskabsfaget. Sammenlignet med andre humanvidenskabelige fag som fx Medievidenskab, Litteraturhistorie og Dramaturgi, der orienterer sig bredere kulturteoretisk og historisk, kan Musikvidenskab have svært ved at brede sig ud – ikke så meget i forbindelse med indholdet af de kurser, der udbydes, men mere i mange studerendes forståelse af, hvad der er 'kernen' i det musikvidenskabelige fag. En ændring af dette nødvendiggør dog ikke alene en gentænkning af musikfaget på universitetsniveau, men også af andre dele af musikuddannelsessystemet, som fx gymnasieuddannelsen hvor fagtradition og bekendtgørelse bygger på praktiske og historiske discipliner og ikke i tilstrækkelig grad forbereder gymnasieelever på aktuelle og væsentlige felter inden for samtidens musikvidenskab.

Forskningsmiljøet reduceret

Over en årrække er der sket en reduktion af fastansatte med forskningsforpligtigelse (adjunkt, lektor og professor) samt en nedgang i ph.d.-studerende. Dimensioneringen har medført økonomiske nedskæringer. Samtidig er det en udfordring at tiltrække eksterne midler til musikvidenskabelige forskningsprojekter.

Mulighedsbilledet 2021

Koblinger til andre led i uddannelseskæden

Der er etableret et lokalt aftagerforum med fagmiljøet. Der er et fast samarbejde med de lokale gymnasier, hvor kandidatstuderende kan komme i praktik som led i udviklingen af deres underviserprofil.

Samarbejder ud af huset

Musikvidenskab på AU vedligeholder sin kontaktflade til omverdenen (lokalt, nationalt såvel som internationalt) både gennem formaliserede samarbejder, undervisernes professionelle hhv. forskningsmæssige og kunstneriske deltagelse i sammenhænge uden for universitetet og et uddannelsesprogram, der for begge profilerings/linjers vedkommende indebærer opøgende, udadrettede aktiviteter.

I løbet af de seneste år (som det bl.a. også ses i de nye studieordninger) har uddannelserne i musikvidenskab i højere grad end tidligere åbnet sig op ift. omverdenen, ikke mindst det lokale musikmiljø. Dette ses bl.a. gennem et øget fokus på feltarbejde og problemorienteret undervisning, indbyggede og økonomisk prioriterede ekskursioner (fx til lokale spillesteder, festivaler, musikmuseer mv.) og mulighed for praktik. I det projektorienterede forløb (et 20 eller 30 ECTS-fag på KA-uddannelsen) har den studerende mulighed for at afprøve sine akademiske kompetencer i en praksiskontekst gennem et formaliseret samarbejde med en virksomhed, kulturinstitution, et uddannelsessted eller lignende. Det er den studerendes eget ansvar at finde et praktiksted, og der indgås en kontrakt mellem praktiksted, den studerende og AU.

Samarbejde mellem underviser, et hold studerende fra Musikvidenskab og Aarhus kommune

Et konkret eksempel på et samarbejdsprojekt er inddragelsen af musikstuderende i en analyse af betydningen af lyd miljøer på plejehjem, om end projektets gennemførelse har været stærkt udfordret af COVID 19-nedlukningerne. Formålet med projektet er *at kortlægge det nuværende lyd miljø, og undersøge i hvilket omfang det er muligt at forbedre det.*"

Forskningssamarbejde

Musikvidenskab AU er partner i et forskningssamarbejde med Sound Studies-miljøet sammen med Æstetik og Kultur, Digital Design og Informationsvidenskab. Der er et veletableret samarbejde med grundforskningscenteret Music in the Brain (v. Peter Vuust) og med Det Kongelige Bibliotek.

Andre samarbejdsflader

Udover ovenstående har Musikvidenskab samarbejdet med bl.a. Folkeuniversitetet, Viden-center for Musik i Region Midtjylland (VCRM), Creative Business Network, Aarhus Vocal Festival, Spot-festivalen, Radio4/Aarhus Universitetsforlag (Kraniebrud etc.) samt Aarhus Kommune og Musikhuset.

4. Udfordringer for musikundervisning og musikuddannelse i Region Midtjylland

På baggrund af en faldende søgning til musikundervisning i Region Midtjylland har det været undersøgelsens formål at analysere rekrutteringsproblematikkerne og at undersøge sammenhæng og kontinuitet i regionens musikuddannelser. Det kan konkluderes, at musikfaget er under pres igennem hele uddannelseskæden, og at der kan udledes en række hovedudfordringer af undersøgelsen. Nogle af udfordringerne er strukturelle og betinget af lovgivning og bekendtgørelser på nationalt niveau og kan derfor ikke løses isoleret på regionalt niveau. Derfor er dialog og samarbejde med kommunale og nationale niveauer også nødvendige. Undersøgelsen viser også, at det giver mening at skelne mellem to områder i uddannelseskæden. Denne skelnen skal suppleres med konstateringen af, at grundskolen er det første led i uddannelseskæden. De udfordringer, vi finder her, har sammenhæng med de senere led, fx den videregående uddannelse af musikundervisere og musikpædagoger, grundskolens samarbejde med musikskolen og gymnasiet.

Område 1

Grundskolen, musik- og kulturskolen og gymnasiet

Børn og unges møde med musikundervisning, adgang til den brede almene musikundervisning, musikfællesskaber i skolekulturen og muligheden for at lære at spille på et musikinstrument på musikskolen m.m.

Område 2

VIA lærer- og pædagoguddannelsen, Musikvidenskab Aarhus Universitet og Det Jyske Musikkonservatorium

De videregående uddannelser som musikunderviser og musikformidler, viden om musikpædagogik, musikledelse, organisering af musikundervisning for børn og voksne, sang og stemme, musik og bevægelse, musikskabelse og betydningen af musikkulturer m.m.

Polarisering

Det er en udfordring, at vi ikke har tilstrækkeligt datamateriale fra regionens folkeskoler til at komme dybere ned i problematikken, når der nævnes oplevelse af polarisering mellem ressourcestærke musikmiljøer (A-skoler) og svagere musikmiljøer på grundskoler, hvor musikken ikke er prioriteret (B-skoler). Polarisationen er mere veldokumenteret for gymnasieområdet, hvor musik ikke længere er et alment fag. På gymnasier,

der ikke har en levende musikkultur, svækkes elevernes muligheder for deltagelse i musikaktiviteter. Dette forstærkes yderligere af, at musikinteresserede unge søger ind på særlige musikgymnasier. Den brede gruppe unge møder ikke længere musikundervisningen som en del af deres alment dannende ungdomsuddannelse. Polariseringen bliver også bemærket i VIA pædagog- og læreruddannelse ift. de studerendes meget ujævne indgangsniveau ved starten af uddannelserne.

En voksende ulighed i børn og unges adgang til kvalificeret musikundervisning i grundskolen (lovbundet) svækker den brede tilgang til musikundervisning for alle og får konsekvenser for hele uddannelseskæden. Det er derfor nødvendigt med en undersøgelse af baggrundene for en nedprioritering af musikundervisning i grundskolen. Dette bl.a. for at afdække om der kan være en sammenhæng mellem manglen på veluddannede musiklærere og nedprioritering af faget.

Strukturelle forhindringer

Det markante fald i søgning til musikfaget hænger nøje sammen med de strukturelle ændringer, der er foretaget nationalt i uddannelsessystemet i de seneste 15 år, fx gymnasie-reformerne 2005 og 2017, reformen af læreruddannelsen 2007, 2013 og 2015 samt det nuværende dimensioneringssystem for de videregående uddannelser, der relaterer sig til ledighedsstatistikker for et fag. For gymnasiet har det betydet, at den brede almene adgang til musikundervisning er forsvundet. Musik i Region Midtjylland kan vælges på A-niveau på alle STX gymnasier, men oprettes ikke alle steder. Der er en fremgang de seneste år på A-niveau, men pointen er stadig at musik ikke når ud til mere end et mindretal af eleverne på gymnasiet. B-niveau er så godt som forsvundet, og få elever vælger C-niveau. Man kan tale om en polarisering imellem gymnasier, der får konsolideret deres musikudbud, og gymnasier, der får det forringet med tilsvarende følger i form af et stærkere eller svagere musikmiljø i uddannelsen. For læreruddannelsen har strukturændringer pga. reformer og studieordninger betydet ringere valgmuligheder, nedjustering af tid til musikstudiet, nedskæringer i form af reduktion eller ligefrem bortfald af undervisning i håndværksmæssige færdigheder i sang og brugsklaver. VIA læreruddannelsen har i de seneste år støttet oprettelsen af små hold på nogle campusser for at imødegå manglen på musiklærere. Der uddannes samlet set stadig for få musiklærere til at dække behovet i regionen. Fravær af kompetenceudvikling og efter- og videreuddannelse af undervisere kan også ses som et strukturelt problem.

Eksisterende mangel på uddannede musikundervisere til grundskolen

Det kan konkluderes, at der uddannes et meget lavt antal musikundervisere til grundskolen, og skoleledere har længe peget på, at der ikke kan findes nyuddannede til stillinger i musikundervisningsfag. Derfor er det tankevækkende, at kompetencedækningen af musikundervisere med formelle undervisningskompetencer i musik står med høje procenter (87,2 %) i Børne- og Undervisningsministeriets nationale oversigt. Grunden kan kun være, at der er blevet godkendt 'tilsvarende kompetencer', som fx undervisningserfaring. Reel kompetence i undervisningsfag vil sige at underviseren har fx en efteruddannelse, videreuddannelse, kompetencegivende uddannelse eller et længerevarende kursusforløb, der vurderes til at give kompetencer svarende til undervisningskompetence. Det er derfor misvisende at regne undervisere uden sådan faglig uddannelse som kvalificerede, og den reelle kompetencedækning i Region Midtjylland bør derfor undersøges nærmere.

Behov for efter- og videreuddannelse/kompetenceudvikling

Der er et ønske om relevante tilbud om formel kompetencegivende efter- og videreuddannelse af musiklærere til folkeskole og musikskole. For grundskolelærere gælder, at der i Region Midtjylland ikke har været afholdt kompetencekurser i undervisningsfaget musik (KiU kompetenceløft i undervisningsfag). Fra musikskolens undervisere er der ligeledes ønske om musikpædagogiske kurser fx musikundervisning af større hold, fx i relation til samarbejdet med skolen, og kompetenceudvikling i projektledelse, fx i forhold til tværgående æstetiske projekter hvor musik, dans og billedkunst indgår. Det er et problem, at underviserne ikke føler sig fagligt opdaterede på nye indholdsområder af faget, fx digital musikskabelse og nye organisationsformer som fx projektarbejde i musikundervisningen. Der mangler relevant efteruddannelse i musik for pædagoger både inden for dagtilbud, skole/fritid og det socialpædagogiske område. Den manglende efter- og videreuddannelse kan have betydning for, om elever og studerende oplever, at det uddannelsesstilbud eller det valgfag, som institutionen tilbyder, er betydnings- eller meningsfuldt.

Reduktion eller bortfald af undervisning i praktisk musikudøvelse

Undervisning i praktisk musikudøvelse har været på retur siden 2013 i VIA læreruddannelsen, er fraværende i VIA pædagoguddannelsen, vigende ved Musikvidenskab AU og nærmest kun eksisterende på Musikalsk Grundkursus (MGK) og Det Jyske Musikkonservatorium. Reduktionerne er resultatet af besparelser på uddannelsesområdet gennem mange år. De studerendes stadig ringere muligheder for at arbejde med faglige, praktiske færdigheder i sammenspil, arrangement og organisation af læreprocesser kan skabe tvivl hos den studerende om, hvorvidt faget i den reducerede form vil kvalificere tilstrækkeligt til arbejdet som musiklærer. Der er desuden behov for professionelle øvebaner ude i skolefeltet i form af en fastere, længerevarende praksistilknytning ud over de afmålte praktikperioder til gavn for både de studerende og grundskolens lærere.

Fravalg af musik

Både folkeskole, musikskole og gymnasium peger på, at unge 13 - 14-årige fravælger musik. Dette er kritisk i forhold til sammenhæng og kontinuitet i den musikalske uddannelseskæde. I folkeskolen er der åbnet mulighed for at udbyde et toårigt valgfag musik som et af praksisfagene i overbygningen, men musik valgfaget vælges endnu kun i ringe grad og er det mindst valgte af valgfagene. Udfordringen omkring frafald hos de unge adresseres lokalt af både musikskoler, folkeskoler og gymnasier ved at igangsætte brobygning imellem de forskellige musiktilbud. Erfaringerne herfra fortjener at blive udbredt mere generelt. Vi har ringe viden om de unges syn på musikundervisning, og det ville være en gevinst for de kommende indsatser at have gennemført en undersøgelse og analyse af, hvilke faktorer der påvirker henholdsvis tilvalg og fravalg af musikundervisning i grunduddannelse, musikskole og ungdomsuddannelse. Dette har ligget uden for rammerne af forundersøgelse af sammenhæng og kontinuitet i Region Midtjyllands musikuddannelser.

Mange enkeltstående projekter - få længerevarende partnerskaber

Det kan konkluderes, at der tages særdeles mange initiativer til tværgående projekter, ofte båret af enkeltpersoner, men disse er også skrøbelige i tilfælde af jobskifte eller bortfald af fondsmidler. Møjsommelig tilkæmpet viden risikerer at gå tabt ved afslutningen af et projekt, hvis der ikke er en rammeaftale om fortsættelse og konsolidering. Der er også eksempler på længerevarende partnerskaber, som er opbygget som et forpligtende koncept, og som medtænker den musikalske fødekæde fx i et brobygningsperspektiv. Disse partnerskaber fortjener derfor at blive delt i uddannelsesmiljøet til gavn for børn og unge og de musikstuderende. Hvordan kan man formalisere og understøtte et mere fast og varigt samarbejde på tværs af institutionerne til gavn for musikundervisningen?

Denne opsamling af udfordringerne for musikuddannelse og musikundervisning i Region Midtjylland tydeliggør, at der er behov for:

- 1 Større viden om de unges syn på musikundervisning og de faktorer, der påvirker tilvalg og fravalg af musikundervisning i grundskole, musikskole og ungdomsuddannelse.
- 2 Større viden om den reelle kompetencedækning i Region Midtjylland. Der mangler retvisende tal for undervisningskompetence i faget musik i grundskolen.

5. Fire anbefalinger til indsatser

Musikbarometer
årlig
monitorering

Modeller for
partnerskaber
og brobygning

Efter- og
videreuddannelse
og
kompetence-
udvikling

Musik som
praksisfag og
som kulturel og
social praksis

1. Musikbarometer

Formål: årlig monitorering og overblik over behov for initiativer gennem at:

- følge udviklingen i grundskolens obligatoriske undervisning og valgfaget musik
- følge udviklingen i læreruddannelsen mht. antal nyuddannede musiklærere
- følge udviklingen i og gennemførelse af efter- og videreuddannelse og kompetenceudvikling af grundskolens musiklærere
- følge dannelsen af partnerskaber og brobygningsaktiviteter
- følge udviklingen i forhold til musikudøvelse og musikmiljøer i skole og uddannelse.

2. Modeller for partnerskaber og brobygning

Formål: at skabe sammenhæng på tværs af uddannelseskæden med afsæt i den brede musikundervisning i folkeskolen i Region Midtjylland gennem at:

- udvikle fleksible modeller for samarbejde mellem forskellige institutioner og deres undervisere.
- opstille modeller for et trepartssamarbejde mellem folkeskole, musik- og kulturskole og gymnasium. Treparsamarbejdet kan omfatte samarbejde med lokale spillesteder, orkestre, sammenspilsforeninger, kirker samt musik- og kulturproducenter m.m.
- afprøve relevante brobygningsaktiviteter inden for trepartssamarbejdet
- skabe lokal kapacitetsopbygning og muligheder for netværk og sparring
- skabe videndeling om mulige rammer og systematik samt kendskab til støttemuligheder.

3. Efter- og videreuddannelse og kompetenceudvikling af musikundervisere

Formål: at skabe større muligheder for efteruddannelse af musikundervisere gennem at:

- igangsætte formelt kompetenceløft i undervisningsfag (KiU) for musiklærere
- udvikle efteruddannelse der matcher lærergruppens behov
- udvikle tværfaglige/tværæstetiske kurser i dialog med underviserne.

4. Gentænke musik som praksisfag og musik som kulturel og social praksis

Formål: at øge interessen for musikundervisning og musikuddannelse i Region Midtjylland

- at opdatere faget i forhold til nye digitale muligheder
- at gentænke betydningen af musik som kulturel og social praksis
- at gentænke betydningen af musikudøvelse og musikskabelse i musikuddannelserne
- at udvikle og formulere, hvad faget kan bidrage med i forhold til opfyldelsen af skolens formål.

6. Oversigt over bilag

[Læs bilag her](#)

Bilag 1	Spørgeskemabesvarelser fra institutionerne.	Side 1 - 61
Bilag 2	Referat af indledende møde 2. maj 2019.	Side 62 - 71
Bilag 3	Statusrapporten 2020. Musikfaget i undervisning og uddannelse.	Side 72 - 289
Bilag 4	Midtvejsoplæg om forundersøgelsen.	Side 290 - 301
Bilag 5	Musikstarter. Dansk Sang 2017 Nr. 6.	Side 302 - 307
Bilag 6	Vigtigt at bevare en stærk musikkultur i skolen. Musiklæreren 2021 Nr. 2.	Side 308 - 318
Bilag 7	Børn skal have veluddannede musiklærere. Musiklæreren 2021 Nr. 2.	Side 319 - 331
Bilag 8	Et godt samarbejde styrker musiklivet i kommunen. Musiklæreren 2021 Nr. 6.	Side 332 - 340
Bilag 9	Referat af møde med kulturskolen Ringkøbing-Skjern.	Side 341 - 344
Bilag 10	Sammenhæng og kontinuitet. Musiklæreren 2021 Nr. 4.	Side 345 - 351

